

ვლადიმერ (ვალო) ლუნაშვილი

ქართლის (იბერიის) სამეფოს

პოლიტიკური ორიენტაცია

ძვ.წ. IV-I საუკუნეებში

საქართველოს ეროვნული აკადემია

ვლადიმერ (ვალო) ღუნაშვილი

ქართლის (იბერიის) სამეფოს
პოლიტიკური ორიენტაცია ძვ.წ. IV-I
საუკუნეებში

თბილისი 2018

UDC(უაკ.)94(395.4)+327(395.4)

ღ-97

რედაქტორი - პროფესორი მერაბ ძნელაძე
ტექნიკური რედაქტორი - ნორა თიგიშვილი

წიგნზე მუშაობის დროს გაწეული უანგარო დახმარებისთვის მადლობას ვუხდით მანია ჩოლოყაშვილს.

წიგნი სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ნაშრომია და საქართველოს პოლიტიკური წარსულით დაინტერესებულ სპეციალისტთა და ფართო საზოგადოებისთვისაა განკუთვნილი.

ISBN 978-9941-473-50-0

პოლიტიკური ორიენტაცია და ქართული სახელმწიფოს შექმნა ფარნავაზის ხანაში

ზესახელმწიფოთა მიერ მსოფლიოს გადანაწილების პროცესი საქართველოსათვის პატარა ქვეყნებზე ყოველთვის მტკივნეულად აისახებოდა. თუ საქართველოს ხელისუფლება ზუსტად ვერ განსაზღვრავდა თავის პოლიტიკურ ორიენტაციას, ნაჩქარევად ან ნაგვიანებად შეცვლიდა, იმავედროულად, მპყრობელი იმპერიის ძალისხმევით, ქვეყნის დაქუცმაცება და ძმთა სისხლისმღვრელი ომები იწყებოდა.

ხშირად, უკვე განწირული ზესახელმწიფო, რამდენიმე წელიწადში, კვლავ ძალას იკრებდა, პოლიტიკურ ორიენტაციაზეცვლილ საქართველოს ხელისუფლებას და მასთან ერთად მთელ ქვეყანასაც, როგორც მოღალატეს, სასტიკად სჯიდა.

ასეთ შემთხვევაში ხელისუფალი ან უნდა გას-
ცლოდა სამშობლოს და თავშესაფარი ეპოვა იმ ქვე-
ყანაში, რომლის პოლიტიკური ორიენტაციაც გაი-
ზიარა, ან ბორკილდადებული უზენაესის გადაწყვე-
ტილებას დალოდებოდა.

ხდებოდა ისიც, რომ ქვეყნის პოლიტიკური ორი-
ენტაციის ცვლის დრო ზუსტად ისაზღვრებოდა და
გარკვეული სირთულეების გადალახვის შემდგომ,
ქვეყანა მაინც დიდ წარმატებებს აღწევდა. ასე
მოხდა ფარნავაზის შემთხვევაშიც.

მსოფლიოს გადანაწილებისთვის ბრძოლაში,
განსაკუთრებით იმპლავრა აქემენიანთა სპარსეთმა,
რომელმაც წინა აზიის ბევრი ქვეყანა დაიმორჩილა
და ზემოქადავრ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა. სპარ-
სეთმა ქრისტეს წელთაღრიცხვამდე V ს-ის მეორე
ნახევარში აღმოსავლეთ საქართველო დაიპყრო.
„წარმოგზავნა ერისთავი თვისი სპითა დიდითა,

რომელსა სახელი ერქუა არდამ... მოვიდა ქართლად და შემუსრნა ყოველნი ქალაქნი და ციხენი ქართლისანი“ [ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩი-შვილის მიერ, ტ. I, 1955. გვ. 13]. ფაქტობრივად, ძვ.წ. V ს-ის მეორე ნახევარში, აღმოსავლეთ საქართველოში, აქემენიდური სპარსეთის მონაწილეობით, ტომობრივი გაერთიანების სისტემა, ქართველთა სახელმწიფოებრივი ერთიანობის საფუძვლის ჩაყრით შეიცვალა.

ქართველთა მიერ სპარსელებისადმი წინააღმდეგობის გაწევის მიუხედავად, სპარსელებმა ქართლი მთლიანად დაიმორჩილეს და იქ თავიანთი მმართველობა დაამყარეს.

სახელმწიფოს წარმოშობის საკითხების კვლევისას ბატონი გურამ მამულია სახელმწიფოს შექმნის ექვსი წინაპირობის არსებობის აუცილებლობას

მიუთითებს. კერძოდ: 1. მოსახლეობის რიცხოვნების სწრაფი ზრდა, ანუ დემოგრაფიული აფეთქება; 2. ომის საშიშროება; 3. დაპყრობა; 4. ჭარბი, ნამატი პროდუქციის არსებობა; 5. იდეოლოგია („არმაზი ომისა და ნაყოფიერების ღვთაება იყო“); 6. არსებულ დიდ სახელმწიფოთა გავლენა [გ. მამულია, კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ჩამოყალიბება ძველ ქართლში, თბ., 1979, გვ. 166-167]. ყველა ეს წინაპირობა იმ პერიოდის ქართლში უკვე არსებობდა.

ღეონტი მროველის მიერ აღწერილი ზესახელმწიფოების ბრძოლა საქართველოზე გავლენის მოპოვებისათვის, ასახულია იმ პერიოდის არტეფაქტებზე, რომელნიც უხვადაა აღმოჩენილი როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში. კერძოდ: 1908 წელს ახალგორის მუნიციპალიტეტის სოფ. საძეგურში (აღმოსავლეთ საქართველო) შემთ-

ხვევით აღმოჩნდა განძი, რომელიც ახალგორის განძის სახელით არის ცნობილი – „ახალგორის სასაფეთქლეებს ატყვია აქემენიდური ხელოვნების ერთგვარი გავლენა (ცხენის თავების დამუშავების მანერა, დაკბილული ქონგურები ცხენების სადგარზე), ხოლო მრგვალი საყურის საერთო ფორმა წარმოშობით ირანულია, სტილისტურად, როგორც ერთი, ისე მეორე ნივთი მკვეთრად განსხვავდება საკუთრივ სპარსულ-აქემენიდური ნაწარმისაგან და უდავოდ ადგილობრივი, ქართული ნახელავია. ამაზე, უპირველეს ყოვლისა გავარსის უხვი გამოყენება მიუთითებს“ [ი. გაგოშიძე, ქართველი ქალის სამკაული, 1981, გვ.8].

აქემენიანთა სპარსეთის ბატონობა დიდხანს არ გაგრძელებულა. ძვ.წ. 334 წელს ალექსანდრე მაკედონელის თაოსნობით დაიწყო მსოფლიოს ახალი გადანაწილების პროცესი. მალე აქემენიანთა სპარ-

სეთი ალექსანდრე მაკედონელის დაქვემდებარებაში აღმოჩნდა. აქედან გამომდინარე, მაკედონელთა მფლობელობაში გადავიდა საქართველოს იმდროინდელ ტერიტორიაზე მცხოვრები ქართველური მოდგმის ტომობრივი გაერთიანებები, რომლებიც ემორჩილებოდა აქემენიანთა სპარსეთს. „დაიპყრა ალექსანდრე ყოველი ქართლი,... დაუტევა ქართლს ერისთავად აზონ და მის თანა სპანი იგი, მპყრობელად ქართლისა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 18].

იმავე ფაქტს მეორე წყარო – „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ შემდეგნაირად გადმოგვცემს: „თანაჰყვანდა ალექსანდრეს მეფესა აზონ, ძმ არიან ქართლისა მეფისაჲ, და მას მიუბოძა მცხეთაჲ საჯდომად და საზღვარი დაუდგა მას ჰერეთი და ეგრისწყალი და სომხითი და მთაჲ ცროლისაჲ და წარვიდა.

ხოლო ესე აზონ წარვიდა არიან ქართლად, მამისა თვისისა, და წარმოიყვანა რვაჲ სახლი და

ათნი სახლნი, მამა-მძუძუთანი, და დაჯდა ძუელ მცხეთას და თანა ჰყვანდეს კერპნი ღმერთად – გაცი და გაიამ.

და ესე იყო პირველი მეფე მცხეთას შინა, აზოი არიან ქართველთა მეფისად, და მოკუდა“ [ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წ. I. თბ., 1964, გვ. 81-82].

„მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ მემატინე აზოს უწოდებს მეფეს – „ესე იყო პირველი მეფე მცხეთას შინა, აზოი არიან ქართველთა მეფისად“ [ძველი ქართული აგიოგრაფიულ-ლიტერატურის ძეგლები, წიგნი I, გვ. 82]. „არიან ქართლი“, სპეციალისტების მიერ განმარტებულია, როგორც ირანის ქართლი.

ქართლის ცხოვრების მემატინე, ლეონტი მროველი აზოს მეფედ არ მიიჩნევს. არც „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ და არც ქართლის ცხოვრება აზოს ქართული სახელმწიფოებრივი მშენებლობის არც

ერთ რეფორმას არ იცნობს და შესაბამისად არ ასახელებს.

ქართველ ისტორიკოსთა დიდი ნაწილი, უცხოურ წყაროებზე დაყრდნობით მიიჩნევს, რომ ალექსანდრე მაკედონელს ქართლში არ უღაშქრია. ჩვენ ნაწილობრივ ვეთანხმებით ამ თეზისს და აღვნიშნავთ, რომ ალექსანდრე მაკედონელს უშუალოდ არ მიუღია მონაწილეობა ქართლის დაპყრობაში. ქართლი დაიმორჩილა ალექსანდრეს დაქვემდებარებაში მყოფმა შეიარაღებულმა ძალებმა და მათვე დანიშნეს აზო ქართლის მმართველად.

ალექსანდრე მაკედონელის მიერ შექმნილმა იმპერიამ დიდხანს ვერ იარსება. მაკედონელის გარდაცვალების [ძვ.წ. 323 წ.] შემდეგ, ძალიან მალე დაიწყო ახალი ომები მსოფლიოს გადანაწილები-სათვის. ძვ.წ. III ს-ის შუა წლებში ჩამოყალიბდნენ ახალი სახელმწიფოები, რომელთაგან განსაკუთ-

რეზულად საშიში იყო პონტოსა და სელევკიანთა (ასურასტანი) სამეფოები, ანუ ალექსანდრე მაკედონელის სარდლის სელევკის დაქვემდებარებაში აღმოჩნდა: მიდია, სპარსეთი, ელამი, ბაქტრია, პართია, მესოპოტამია, ჩრდ. სირია, ძვ.წ. 301 წლისთვის კი სომხეთის დიდი ნაწილიც. სელევკის მემკვიდრეები იყვნენ: ანტიოქიოს I (280-260), ანტიოქიოს II (260-247), სელევკი II (247-226). სამეფო დედაქალაქი გახლდათ ქ. ანტიოქია მდ. ორონტზე (სირია) [საქ. ისტორიის ნარკვევები, ტომი I, 1970, გვ. 442].

მცირე აზიის ჩრდილოეთ რაიონებში ჩამოყალიბდა პონტოს სამეფო. „მასში მითრიდატიდების დინასტია დამკვიდრდა. დინასტიის დამფუძნებელი იყო სპარსეთის უკანასკნელი მეფის დარიოს III-ის სატრაპი მითრიდატე“ (საქ. ისტორიის ნარკვევები, ტ. I. 1970, გვ. 442), რომლის სიკვდილის შემდეგ

გამეფდა ამ მითრიდატეს შვილი, ასევე მითრიდატედ
წოდებული (იქვე).

ქართლისთვის ბრძოლაში ერთმანეთს დაუპირის-
პირდა პონტოსა და სელევკიანთა სამეფოები. თავ-
დაპირველად, ეს იყო ფარული დაპირისპირება.

ცნობილია, რომ მძლავრი სახელმწიფოს ხელმძ-
ღვანელობა ყოველთვის მოსურნეა მის საზღვართან
ახლოს, მომიჯნავედ არ იყოს მოწინააღმდეგე მძლავ-
ერი სახელმწიფოს საზღვარი. ანუ მოწინააღმდეგე
მძლავრ სახელმწიფოებს შორის სასურველია იყოს
ბუტაფორული პატარა სახელმწიფო, რომელიც ამა
თუ იმ მძლავრი სახელმწიფოს ინტერესების გამტარ-
ებელი იქნება, უჭკველია, იურიდიულად ეს პატარა
სახელმწიფო იქნება დამოუკიდებელი სამეფო. მაგ.
XIII ს. დასაწყისში საქართველომ, თამარ მეფის
ინიციატივით, ასეთ ბუფერულ სახელმწიფოდ შექმნა

ტრაპიზონის იმპერია, ალექსანდრე კომნენოსის ხელმძღვანელობით.

სელევიდები ქართლის მმართველ აზოს მოიაზრებდნენ პონტოს სამეფოს ინტერესების გამტარებლად. როგორც ჩანს, აზოს განდევნა ქართლიდან კარგად დაგეგმეს სელევიკიანთა სამეფოს მესვეურებმა. უპირველეს ყოვლისა, შეირჩა შესაფერისი პიროვნება, რომელიც თავისი წარმომავლობითა და პიროვნული თვისებებით მისაღები იყო სელევიკიანებისათვის. ამგვარ პიროვნებად ფარნავაზი ცნეს. ფარნავაზის წინაპრები აქემენიანთა – სპარსეთის მმართველთა მხარდაჭერით სარგებლობდნენ. ფარნავაზი ყოფილა „ნათესავი უფლოს მცხეთოსის ძისა, და ძმისწული სამარა მამასახლისისა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 22]. იმ პერიოდში მამასახლისის ფუნქცია ამგვარად მოიაზრებოდა: „მაზავებელი და მსაჯული ყოველთა ქართლოსიანთა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 11].

ლეონტი მროველის თანახმად, ფარნავაზის დედა გახლდათ „სპარსი ასპანელი“ [ქ. ცხ. I, გვ. 20]. სავარაუდოა, რომ სელევკიანთა სამეფოს მმართველებმა კავშირი დაამყარეს ფარნავაზის დედასთან და მისი საშუალებით, დედა-შვილის დევნილობის პერიოდში, ფარნავაზს სამეფოს შექმნისა და მართვისთვის შესაფერისი განათლება მიაღებინეს.

ქართლში კი ამ დროს უაღრესად დაძაბული ვითარება იყო. აზო „იყო კაცი ძნელი და მესისხლე, და ესე დააწესა და ამცნო სპათა მისთა, ვითარმეღ: „ყოველმან ქართველთაგანმან რომელმან პოვოს საჭურველი, მოკალთ იგი და ჰყოფდეს ჰრომნი იგი ესრეთ ქართველთა ზედა, და ვინცა-ვინ გამოჩნდის ქართველთაგანი ქმნულ-კეთილი და ასაკოვანი, მოკლან იგი. და იყო ჭირი დიდი ნათესავსა ზედა ქართველთასა. და ესე აზონ მათ ჰრომთაცა, ზედა იყო

მესისხლე და მოესრნეს მრავალნი მათგანნი“ [ქ. ცხ. I, გვ. 20].

აზოს მმართველობა ქართლში დაახლოებით 24 წლის განმავლობაში გაგრძელდა. ფარნავაზი დედამ ქართლიდან წაიყვანა მაშინ, როდესაც ის სამი წლის იყო, დაბრუნებისას კი „ფარნავაზ იყო კაცი გონიერი, მკვდარი შემმართველი და მონადირე ჰელოვანი. და იმაღვიდა იგი სიკეთესა თვისსა აზონის შიშისაგან“ [ქ. ცხ. I, გვ. 21].

მიუხედავად იმისა, რომ ფარნავაზი ფრთხილობდა და არასდროს წარმოაჩენდა თავის ფიზიკურ თუ გონებრივ უპირატესობებს, აზოსთვის მაინც ცნობილი გახდა, რომ ფარნავაზი საუკეთესო მებრძოლი და მონადირე იყო. ამიტომ დედა მუდამ სიფრთხილისკენ მოუწოდებდა ფარნავაზს, რათა „არ მოეკვლევიანებინა“ აზოს. „იყო შიში და ძრწოლა მას ზედა. და ვითარ განმრავლდა შიში აზონისი მათ

ზედა, რქუა ფარნავაზს დედამან მისმან: „შვილო ჩემო დაუტყვე საყოფელი მამათა შენთა და წარმყვანე მამულსა ჩემსა ასპანს, ძმათა ჩემთა თანა, და განერე შენ ცოცხალი ჳელისაგან აზონისა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 21]. როგორც ჩანს, ეს ის პერიოდია, როდესაც აზოს წინააღმდეგ აჯანყებისათვის გაცხოველებული სამზადისი თითქმის დასრულდა, საჭირო იყო მხოლოდ სათანადო თანხები, მაგრამ დაფინანსება იგვიანებდა. აზო და მისი მომხრეები, ბუნებრივია, გრძნობდნენ, რომ ქვეყანაში რაღაც ხდებოდა და მოწინააღმდეგეების დასათრგუნად აზოს ბრძოლა ტერორში გადაიზარდა. ამის გამო ფარნავაზმა და დედამისმა გადაწყვიტეს (სავარაუდოა, თანამოაზრეებთან ერთად) გასცლოდნენ ქართლს, ანუ, არსებული ხელისუფლების მოწინააღმდეგენი უნდა გადასულიყვნენ ბრძოლაზე იატაკქვეშეთში. „დაამტკიცეს განზრახვა ესე, წარსვლა ასპანისა. ჳირ უნდა

ფარნავაზს დატევა საყოფელსა მამათა მისთასა, არამედ შიშისაგან დიდისა დაამტკიცა წარსვლა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 21].

ამ უაღრესად რთულ პერიოდში ფარნავაზი ნახულობს წინასწარმეტყველურ სიზმარს „მაშინ იხილა ფარნავაზ სიზმარი, რეცა იყო იგი სახლსა შინა უკაცურსა, და ეგულვებოდა განსვლა და ვერ განვიდა. მაშინ შემოვიდა სარკუმელსა მისსა შუქი მზისა და მოერტყა წელთა მისთა, და განიზიდა და განიყვანა სარკუმელსა მას, და ვითარ განვიდა ველად, იხილა მზე ქუემდაბლად, მიჰყო კელი მისი, მოჰკოცა ცუარი პირსა მზისასა და იცხო პირსა მისსა. განიღვიძა ფარნავაზ და განუკურდა, და თქუა: „სიზმარი იგი, ესე არს, მე წარვალ ასპანს, და მუნ კეთილსა მივეცემი“ (ქ. ცხ. I. გვ. 21). სიზმრის მიხედვით ფარნავაზი ჩაკეტილია უკაცრიელ შენობაში, რომლიდანაც უნდა გამოსვლა, მაგრამ

ვერ გამოდის, ანუ ფარნავაზი სხვისი დახმარების გარეშე ვერ შესძლებს წარმატების მიღწევას. მაშინ სარკმელში შემოდის მზის შუქი (სხივი), შემოერთ-ყმება ფარნავაზს წელზე, გამოიყვანს სარკმლიდან და გაიყვანს ველად, ანუ დიდი პიროვნების, დიდი სახელმწიფოს დახმარებით (მზის შუქი) ფარნავაზი შესძლებს წარმატების მოპოვებას. სიზმრის მიხედ-ვით ფარნავაზი მოწმენდს მზეს ცვარს და წაისვამს სახეზე, ანუ სელევეკიანთა სამეფოს მესვეურთაგან (ვისი დახმარებითაც გამოვიდა უკაცრიელი შენობი-დან და გავიდა ველად) მიიღებს ქართლის სამეფო გვირგვინს – ღვთივკუთხევას და იმეფებს დიდხანს და ბედნიერად. თუმცა ფარნავაზს თავიდანვე ამ წინასწარმეტყველური სიზმრის თვითონაც არ სჯერა და ამბობს: „მე წარვალ ასპანს, და მუნ კეთილსა მივეცემი“ [ქ. ცხ. I, გვ. 21]. (ფარნავაზის სიზმრის ახსნისას გამოყენებულია ცნობილი მედი-

უმის მის-ჰასეს, წიგნი, ძილი და სიზმარი. 1990 წ.). შემდგომ ლეონტი მროველი აღწერს ფარნავაზის სანადიროდ წასვლას, სადაც ფარნავაზი დაჭრის ირემს, შემოაღამდება, მოვა წვიმა. ფარნავაზი იპოვის გამოქვაბულს და იქ ნახულობს უამრავ სიმდიდრეს, აქ ლეონტი მროველი სელევეკიდთა სამეფოს ხელმძღვანელთა მიერ ფარნავაზისთვის ფარულად გადაცემული თანხის შეფუთვას ეწევა, ირემზე ნადირობისა და მღვიმეში განძის პოვნის მითოლოგიური საბურველით, ანუ ფარნავაზმა ახოს (პონტოს სამეფოს) საწინააღმდეგო ქმედებების ორგანიზებისთვის საჭირო თანხა მიიღო. თანხის მიღების შემდეგ ფარნავაზმა მალულად გადაიტანა ძვირფასეულობა საიმედო ადგილას და დაიწყო მოქმედება. პირველ რიგში თავისი წარმომადგენელი გაგზავნა მოსაღაპარაკებლად ეგრისის მმართველ ქუჯისთან; ქუჯი ნაწყენი იყო პონტოს სამეფოს მესვეურებზე. პონტო

ომობდა ეგრისთან და გარკვეულ წარმატებებსაც აღწევდა „აზონ... დაიპყრა ქართლსა ზედა ეგრისიცა“ [ქ. ცხ. I, გვ. 19]. ჩვენი ვარაუდით, ქუჯის მალევე უნდა მოეხერხებინა ეგრისის დიდი ნაწილის გათავისუფლება აზოს მხედრობისაგან. და ამაში ქუჯის დაეხმარებოდნენ სელეკციდები. ამდენად, ქუჯიც და ფარნავაზიც, ჩართულნი იქნებოდნენ იმ პერიოდის საერთაშორისო ცხოვრებაში და მზად იყვნენ სელეკციდური პოლიტიკური ორიენტაციის გასატარებლად. სხვა შემთხვევაში, ეგრისი რომ მოლიანად დაპყრობილი ჰქონოდა აზოს, ქუჯი ვერ შეუერთდებოდა ფარნავაზს და ვერ შექმნიდა კოალიციური ჯარის შესაკრებ-გასაწვრთნელ ბანაკს, აზოს წინააღმდეგ საბრძოლო ქმედებების ჩასატარებლად, რადგან აზო „იყო კაცი ძნელი და მესისხლე და ესე დააწესა და ამცნო სპათა მისთა, ვითარმედ: „ყოველმან ქართველთაგანმან რომელმან

პოვოს საჭურველი, მოკალთ იგი“ და ჰყოფდეს ჰრომნი იგი ესრეთ ქართველთა ზედა...“ [ქ. ცხ. I. გვ. 20]. – ეგრისს წაართვა ჩრდილო-დასავლეთ შავი ზღვისპირეთი. ამდენად ფარნავაზს შესანიშნავი ნიადაგი დახვდა ეგრისში: ქუჯის მხარდაჭერით შეეძლო შეექმნა აზოს საწინააღმდეგო გაერთიანება. მოლაპარაკება წარმატებით დასრულდა, რის შედეგადაც ფარნავაზი (თანხის გარკვეული ნაწილით) გადავიდა ქუჯისთან. ქუჯის სარეზიდენციო ცენტრის სიახლოვეს მოკავშირეებმა (ფარნავაზი და ქუჯი) მოაწყვეს სამხედრო ბანაკი და დაიწყეს ზრუნვა ჯარის შეკრება-აღჭურვაზე. როგორც აღვნიშნეთ, ქუჯი დაპირისპირებული იყო აზოსთან, არ ექვემდებარებოდა მას, ამიტომ აზოსთვის შედარებით მიუწვდომელ ტერიტორიაზე გამართა სამხედრო ბანაკი. გაერთიანების ხელმძღვანელობამ ქუჯის დაქვემდებარებაში მყოფი მებრძოლების შეკრების პარალელურად დაი-

ქირავა „ურიცხუნი სპანი და მომართეს აზონს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23], ანუ სელეკციური პოლიტიკური ორიენტაციის ფარნავაზი, რომელიც პოლიტიკურ კავშირში იმყოფებოდა ეგრისის მმართველ ქუჯისთან, დიდი საბრძოლო ძალით აღჭურვილი დაუპირისპირდა პონტოს სამეფოს დაქვემდებარებაში მყოფ აზონს. ფარნავაზი, როგორც ჩანს, პარალელურად მოლაპარაკებას აწარმოებდა აზონს მებრძოლებთანაც. „მაშინ ათასი მკვდარი რჩეული ... განუდგეს აზონს და მოვიდეს წინაშე ფარნავაზისა ... მაშინ ყოველნი ქართველნი განუდგეს აზონს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23]. როგორც ჩანს, აზონს შეიარაღებულ პირებთან მოლაპარაკებას ფარნავაზმა წარმატებით გაართვა თავი. დარჩენილი მცირერიცხოვანი ჯარით კი აზომ ვეღარ გაბედა ფარნავაზისთვის წინააღმდეგობის გაწევა: „წარვიდა აზონ და მივიდა კლარჯეთს, და

გამაგრდა იგი სიმაგრეთა შინა კლარჯეთისათა“
[ქ.ცხ. I. გვ. 23].

სელეკციური პოლიტიკური ორიენტაციის ფარ-
ნავაზმა, ფაქტიურად, სისხლიანი დაპირისპირების
გარეშე, დაამარცხა ქართლში პონტოს სამეფოს
მმართველობა, აიძულა აზო უბრძოლველად გასც-
ლოდა მცხეთას და კლარჯეთში გამაგრებულიყო.

ფარნავაზის მიერ აზოსა და პონტოს ჯარების
ქართლის ცენტრალური ნაწილებიდან გაძევების
შემდეგ, უაღრესად დიდი პოლიტიკური მნიშვნელო-
ბის მოვლენები განვითარდა. კერძოდ, სახელისუფ-
ლო პოლიტიკური ძალაუფლების მწვერვალზე მყო-
ფმა ფარნავაზმა, უეცრად, თითქოსდა, ყოველგვარი
წინაპირობის გარეშე, უარი განაცხადა ქვეყნის და-
მოუკიდებელ მართვაზე და ითხოვა სელეკციანთა
სამეფო ხელისუფლებისაგან ქართლის სელეკციანთა
სამეფოს შემადგენლობაში მიღება. „ფარნავაზ წარა-

ვლინნა მოციქულნი წინაშე მეფისა ანტიოქოს ასურასტანისა, და წარსცა ძღუენი დიდძალი. და აღუთქუა მას მსახურება, და ითხოვა მისგან შეწევნა ბერძენთა ზედა. ხოლო ანტიოქოს შეიწყნარა ძღუენი მისი, და უწოდა შვილად თჳსად, და წარმოსცა გურგუნი. და უბრძანა ერისთავთა სომხეთისათა, რათა შეეწეოდინ ფარნავაზს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23].

ამდენად, პონტოს სამეფოს პოლიტიკური ორიენტაციის მქონე აზოს დამარცხების შემდეგ, ფარნავაზმა უარყო ქართლის განვითარების პონტოს სამეფოს პოლიტიკური ორიენტირი, შეეცადა ქვეყანა გადაეყვანა ახალ – სელევკიანთა სამეფოს პოლიტიკურ ორბიტაზე. დიდძალი ძღვნით აღჭურვილი მოციქული გაგზავნა სელევკიანთა სამეფოს ხელისუფალთან, აღუთქვა მორჩილება და ითხოვა დახმარება პონტოს სამეფოს წინააღმდეგ სამომავლო ბრძოლებში. სელევკიანთა სამეფო კარზე ელოდნენ

ფარნავაზის მოციქულს, კმაყოფილებითა და ზარ-ზემით მიიღეს შუამავალი. უბოძეს ფარნავაზს სელევკიანთა მეფის ძის ტიტული, რითიც ფაქტობრივად მოხდა ფარნავაზის ცნობა-ადიარება საერთაშორისო დონეზე, მის დაქვემდებარებაში მყოფი ქართლის ტერიტორია კი სელევკიანთა სამეფო მმართველთა მზრუნველობის ქვეშ მოექცა. ფარნავაზს გადასცეს ქართლის სამეფო გვირგვინი და სომხეთის ხელისუფლებას გაუგზავნეს ბრძანება – დახმარებოდა ფარნავაზს პონტოს სამეფოს შეიარაღებული ძალების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

მთელი ეს პოლიტიკური ქმედება გვაფიქრებინებს, რომ ფარნავაზის მიერ წამოწყებული ბრძოლა აზოს მმართველობის წინააღმდეგ იყო სელევკიდების სამეფო კარზე კარგად მოფიქრებულ-დაგეგმილი, დაფინანსებული გეგმა, რომელიც ითვალისწინებდა პონტოს სამეფოს გაუღების სფეროდან ქართლის

გამოყვანას, ქართლზე თავისი გავლენის მოპოვებას. ამიტომაც ვფიქრობთ, რომ ლეონტი მროველი, სიუჟეტით – ფარნავაზის მიერ მღვიმეში განძის პოვნის შესახებ, ფუთავს იმ ფაქტს, რომ სელეუკიდების სამეფო კარმა ქართლზე ზეგავლენის მოპოვებისთვის თანხა გაიღო. ამ ჰიპოთეზას ამყარებს მროველის კიდევ ერთი წინადადება – „მსახურებდა იგი [ფარნავაზი. ვ.დ.] ანტიოქოსს, მეფესა ასურასტანისა-სა“ [სელეუკიანთა სამეფო, ვ.დ.] [ქ. ცხ. I. გვ. 25] სიცოცხლის ბოლომდე.

დავუბრუნდეთ ფარნავაზისა და აზოს ურთიერთობებს. როგორც აღვნიშნეთ, მცხეთიდან აზოს განდევნის შემდეგ, ის გამაგრდა კლარჯეთში და დაიწყო მზადება ქართლის დაკარგული ტერიტორიების დასაბრუნებლად. ბრძოლისათვის მზადებას განაგრძობდა ფარნავაზიც.

აზოს, პონტოს სამეფოდან მოეშველა ძლიერი ჯარი. „წელსა მეორესა აზონ მორთნა სპანი საბერძნეთით [პონტოდან. ვ.დ.], განძლიერდა ფრიად და მომართა ფარნავაზს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23].

ფარნავაზმა დაასრულა საბრძოლო სამზადისი. მისი დროშის ქვეშ გაერთიანდნენ: „მკვდარნი ქართლისანი. ..., უკმო ქუჯის და ოვსთა ... მოერთნეს ერისთავნი ანტიოქოზისნი [სელეუკიანთა სამეფოს მხედრობა, ვ.დ.] სომხითით“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23]. როგორც ჩანს, ორივე დაპირისპირებული მხარე კარგად მომზადებულა, ორივემ (პონტოსა და სელეუკიდთა სამეფომ) დაივიწყა ფარული შუღლი და თავიანთი ჯარები ერთმანეთს დაუპირისპირეს. საბრძოლო მოქმედებები განვითარდა „ნაქალაქეკსა თანა არტანისასა, რომელსა ერქუა მაშინ ქაჯთა ქალაქი, რომელი არს ჰური“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23].

ქართლზე გაბატონებისთვის პონტოს სამეფოს შეიარაღებული ძალები დაუპირისპირდა სელევკიდთა სამეფოს არმიას. სამწუხაროდ, ქართლის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ჩაბმული იყო ამ ძმათამკვლელ ომში. სავალალოა, რომ ქართლი გადაიქცა პონტოს სამეფოსა და სელევკიდთა სამეფოებს შორის გამართული ომების პოლიგონად. „მოსწდეს ორგნითვე ურიცხვ. ხოლო იძლიენეს ბერძენნი [პონტოს მებრძოლეები. ვ.დ.] ფარნავაზისგან. ივლტოდა ბანაკი მათი და მოკლეს აზონ, და ურიცხუნი სპანი მათნი მოსრნეს და ტყუე ქმნნეს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 23]. ამ ბრძოლის შემდეგ ფარნავაზის ხელისუფლება კიდევ უფრო განმტკიცდა. ფარნავაზმა ქართლს შემოუერთა კლარჯეთი.

როგორც ჩანს, განსხვავებულად მოაზროვნე სოციალურად და ეკონომიკურად დაწინაურებული პირები ფარნავაზს არ უდევნია. ამას გვაფიქ-

რებიანებს ფარნავაზის მიერ აზოს საგვარეულო საკულტო ძეგლების – გაცისა და გაიამის და თავისი – არმაზის საკულტო ძეგლის ერთ პანთეონში გაერთიანება. ამ მხრივ სრულიად განსხვავებული პოლიტიკა გაატარა ფარნავაზის მემკვიდრე – საურმაგმა, ამის შესახებ ქვემოთ.

პონტოს სამეფოს ჯარების დამარცხებისა და აზოს სიკვდილის შემდეგ, ფარნავაზმა გააერთიანა ქართლი და ეგრისი და გაატარა ქართული სახელმწიფოს მშენებლობის რეფორმები. ამ რეფორმების პოლიტიკური ორიენტირი სელევკიდების სამეფო, უფრო ზუსტად, სელევკიდების სამეფოში გაერთიანებული სპარსეთი გახლდათ. ფარნავაზმა განახორციელა საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის რეფორმა – „მისგავსებულად სამეფოსა სპარსთასა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 25]. შექმნა ცხრა ადმინისტრაციული ერთეული – ამათგან ერთი სას-

პასპეტო და 8 საერისთავო. ფარნავაზმა ხელისუფლებაში „იშვილა“, დააწინაურა იმ პერიოდის ადგილობრივი ცნობილი და გამორჩეული გვარის შვილები, ტომობრივი გაერთიანებების ხელმძღვანელები, ბელადები, რომლებსაც ხელმძღვანელობის გამოცდილება ჰქონდათ.

სახელმწიფოს ადმინისტრაციული სტრუქტურა კი შემდეგნაირად იყო წარმოდგენილი:

მეფე

სპასპეტი

ერისთავები

სპასალარნი

ათასის თავნი.

„ერისთავთა ქუეშე, ადგილთა და ადგილთა, განაჩინნა სპასალარნი და ათასისთავნი, და მათ ყოველთაგან მოვიდოდა ხარკი სამეუფო და საერისთავო“ [ქ. ცხ. I. გვ. 25].

სავარაუდოდ, მმართველობის ადგილობრივ სისტემაში, საერისთავოში მონაწილეობას იღებდნენ ხევისთავები. ცხრაზმის (ქსნის) საერისთავოში სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ოდენობის სახევისთავოები (მცირე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული) ერთიანდებოდა. „მაშინ მიუბოძა [იუსტინე II-მ, ვ.დ.] შუდნი ესე ჴევნი განსაგებელნი ეკლესიისანი და ყოველნი აზნაურნი მკუდრნი მას შინა და უწოდა ერისთავ ცხრაზმისჴევისა“ [ძეგლი ერისთავთა, ქსნის ერისთავთა საგვარეულო მატინანე, ტექსტი გამოსცა, ლექსიკონი და საძიებელი დაურთო შ.მესხიამ. წიგნში: მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის 1954, გვ. 346. საზგასმა ჩემია – ვ.დ.]

ფარნავაზმა ქართლის სახელმწიფო ენად გამოაცხადა ქართული ენა – „ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა ქართლოსისა ნათესავთა-

განი. ამან განავრცო ენა ქართული, და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა თვნიერ ქართულისა და ამან შექმნა მწიგნობრობა ქართული“ [ქ. ცხ. I. გვ. 26]. როდესაც ფარნავაზი ოცდაშვიდი წლის გახდა ის სელეუკიდთა დახმარებით გამეფდა და შემდგომ პოლიტიკური ორიენტაცია არ შეუცვლია – „მსახურებდა იგი ანტიოქოსს, მეფესა ასურასტანისასა. [სელეუკიანთა, ვ.დ.] და ყოველნი დღენი მისნი, რად დაჯდა, მშვიდობით დაყენა, და აღაშენა და განავსო ქართლი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 25].

ამდენად, რეფორმების განხორციელებით, სახელმწიფოსთვის შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნითა და ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ორიენტირის ზუსტად განსაზღვრა-წარმართვის შედეგად, ფარნავაზმა შექმნა ქართლის სახელმწიფო. ამიტომაც მოიხსენიებს ლეონტი მროველი ფარნავაზს

ქართლის პირველ მეფედ. ფარნავაზი მეფობდა დაახლოებით ძვ.წ. 328-263 წლებში.

აზოს დაღუპვის შემდეგ პონტოს სამეფოს გარკვეული დროის განმავლობაში აღარ უწარმოებია ბრძოლები ქართველთა წინააღმდეგ. „ვერღარა იძიეს შური ბერძენთა [პონტოს სამეფო, ვ.დ.] მის [ფარნავაზი, ვ.დ.] ზედა, რამეთუ უცალო იყვნენ ბერძენნი ბრძოლისაგან პრომთასა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 25].

ერისთავთა გამოსვლა მეფე საურმაგის წინააღმდეგ

ფარნავაზის გარდაცვალების შემდეგ (დაასაფლავეს ქართლის მთაზე არმაზის კერპის წინ) სამეფო ტახტზე ავიდა მისი შვილი საურმაგი – „ამის წილ მეფე იქმნა ძე მისი საურმაგ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 26].

საურმაგის გამეფებისთანავე ქართლში მისი საწინააღმდეგო ფარული ქმედებები დაწყებულა. აჯანყებისთვის მზადება ჩუმად მიმდინარეობდა და მასში ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების ხელმძღვანელი ერისთავები ყოფილან ჩაბმულნი. ბუნებრივია, ვიფიქროთ, რომ ერისთავებთან ერთად, საურმაგის მოწინააღმდეგენი იყვნენ ის ადგილობრივი მცხოვრებნი, რომლებზეც ერისთავები გავლენას ახდენდნენ და რომელთა საცხოვრისშიც მეფე საურმაგმა გამარჯვების შემდეგ ჩამოასახლა ჩრდილო კავკასიელები (იხ. ქვემოთ). ლეონტი მროველის მიხედვით ამ შეთქმულების მიზანი ფარნავაზის მიერ შექმნილი სახელმწიფოებრივი მოწყობის დამხობა და, სავარაუდოდ, აზოს მმართველობის პერიოდის დაბრუნება იყო.

ამდენად, ქართლში უადრესად რთული სიტუაცია შეიქმნა, მოსახლეობა პოლარიზებული გახლ-

დათ. მისი შედარებით მცირე ნაწილი, „პრომთა იგი აზნაურნი“ [ქ. ცხ. 1. გვ. 26], ანუ აზოს ყოფილი თანაგუნდელები, რომელნიც განუდგნენ აზოს, კმაყოფილნი იყვნენ საურმაგის მიერ გატარებული პროსელევეკიდური პოლიტიკით. ხოლო მეორე, საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ნაწილი, ერისთავები და მათ დაქვემდებარებაში მყოფნი, უკმაყოფილონი ბრძანდებოდნენ და მოითხოვდნენ ქვეყანა დაბრუნებოდა ძველ დროს, ანუ პოლიტიკური განვითარების კურსი საურმაგს პონტოს სამეფოსკენ უნდა მიემართა. „მას უამსა შინა ზრახვა ყვეს ერისთავთა ქართლისათა და თქუეს: არა კეთილ არს ჩუენდა, რაითამცა ვმსახურებდეთ ნათესავსა ჩუენსა, არამედ ვიყოთ ერთად და მოგვკლათ ჩუენ საურმაგ. და ვიყვნეთ ჩუენ თავისუფალ, ვითარცა ვიყვენით პირველ, და მივსცემდეთ ხარკსა ვინცა-ვინ გამოჩნდეს მძლე. რამეთუ ესრეთ ყოფითა უფრო განვისუენებთ“. განამტკიცეს

განზრახვა და მოკლვა საურმაგისი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 26]. სავარაუდოდ, პონტოს სამეფოს ხელისუფალთა დაპირისპირება რომთან ამ პერიოდისთვის დასრულებული იყო – „უცალო იყვნენ ბერძენნი ბრძოლისაგან ჰრომთასა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 25] – და ელოდებოდნენ შესაფერის დროს, რათა ქართლი კვლავ აღმოჩენილიყო პონტოს სამეფოს ხელისუფალთა დაქვემდებარებაში. როგორც ჩანს, საურმაგის გამეფების დრო ჩათვალეს საუკეთესო პერიოდად აჯანყების მოსაწყობად და დაიწყო სათანადო მზადება. მაგრამ შეთქმულება გამჟღავნდა. საურმაგი ფარულად გაეცალა მცხეთას, წაიყვანა დედა და გადავიდა დურძუკეთში – ჩრდილოეთ კავკასიაში დედის ძმასთან. სადაც დაიწყო აქტიური მოქმედება შეთქმულ ერისთავთა წინააღმდეგ. შემართებულმა ქმედებებმა შესაბამისი შედეგი გამოიღო. მალე საურმაგის დროშის ქვეშ გაერთიანდნენ მისი მომხრე

მებრძოლები ქართლიდან. „ჰრომთა იგი აზნაურნი... რქუეს საურმაგს... ვართ ჩუენ მტკიცე ერთგულებასა შენსა... გავისხენოთ: „ესე აზონ მათ ჰრომთაცა ზედა იყო მესისხლე და მოესრნეს მრავალნი მათ-განნი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 20]. საურმაგ ეზრახა ოვსთა მეფესა... საურმაგ შეკრიბა დუროჟკეთიცა, და წარ-მოემართა ქართველთა ზედა. და ვერავინ წინა-აღუდგა მას. და დაიპყრა ქართლი, და მოსრნა გან-დგომილნი მისნი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 26-27]. მეფე საურ-მაგმა შეთქმულნი დასაჯა, „დაამდაბლნა ქართლო-სიანნი და წარჩინებულ ყვნა აზნაურნი“ [ქ.ცხ. I. გვ. 27].

სამწუხაროდ, ქართლისთვის სახელმწიფოთა ურთიერთბრძოლა-ჭიდილს შეეწირა მოსახლეობის დიდი ნაწილი. მეფემ ზოგიერთი მოწინააღმდეგე შე-იწყალა და შემოირიგა, უფრო მეტად გაამაგრა მცხეთა. „უმატა ყოველთა სიმაგრეთა მცხეთისა და

ქართლისათა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27]. ჩრდილოეთ კავკასი-
იდან მოსახლეობის დიდი ნაწილი ჩამოსახლდა.
ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრები დურძუკები ამ
პერიოდში მეტად გამრავლებული (საკმაოდ ძლიერ-
ნი) ყოფილან. „ხოლო განმრავლებულ ყვნა დურძუკ-
ნი, ნათესავნი კავკასისნი... და ვერღარა იტვედა
დურძუკეთი“ [ქ.ცხ. I. გვ. 27], რომელნიც შემდგომ
ადგილობრივ ქართულ ტომებს შეეერთა. „რომელნიმე
მათგანი წარჩინებულ ყვნა და სხუანი დასხნა მთიუ-
ლეთს, დიდოეთითგან ვიდრე ეგრისამდე, რომელი
არს სუანეთი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27]. ბუნებრივია, ვიფიქ-
როთ, რომ მეფე დასჯიდა განსხვავებული პოლიტი-
კური შეხედულებების პიროვნებებს, ანუ მათ, ვისაც
ქართლის სამეფოს პონტოს სამეფოსთან კავშირში
მოიაზრებდა, მათსავე საგანმგებლო ტერიტორიებზე
კი, ჩრდილო-კავკასიელებს ჩამოსახლდებდა. ეს
ტერიტორიები საკმაოდ ვრცელი ჩანს. ლეონტი

მროველის აღწერით, შექმნილი ვითარება ამგვარია: ქართლის მთიანეთის საკმაოდ დიდ ალაგზე მცხოვრებნი მეფე საურმაგის წინააღმდეგ ერისთავების ხელმძღვანელობით აჯანყებულან. აჯანყებულ მთიელებს, როგორც ჩანს, სურდათ, ძველი (აზოს მმართველობის) დროის რესტავრაცია. მათი ლოზუნგი უნდა ყოფილიყო – მეტი თავისუფლება, ნაკლები გადასახადი. აჯანყების მეთაური ერისთავების მიზანი კი ყოფილა სახელმწიფოს ხელმძღვანელთა მიერ არჩეული სელეგკიდური პოლიტიკური კურსის შეცვლა პონტოს სამეფოს პოლიტიკური ორიენტაციით. ამდენად, ერისთავების თაოსნობით მოსახლეობის ამბოხი, საგარაუდოდ, დაკავშირებული იყო გადასახადების გადახდა არგადახდასთან. აზოს მმართველობის დროს მოსახლეობა ძალიან მცირე ოდენობის გადასახადებს იხდიდა, ფარნავაზმა კი ეს ოდენობა გაზარდა. ჩანს, მეფე საურმაგმა ქართლის

მთიანეთის ამბოხებული მოსახლეობა (მთის მოსახლეობა ხასიათდება კონსერვატიულობით) ცეცხლითა და მახვილით გაანადგურა და განსხვავებულად მოაზროვნეთა სისხლის მდინარეები აღინა, ხოლო მათ ადგილას დურძუკეთის მცხოვრებთა ნაწილი ჩამოსახლა. ე.ი. დაურბევით ადგილობრივი მცხოვრებლები, დაუნგრევით დასახლებული ტერიტორიები, გაუღიათ უამრავი მსხვერპლი, მშვიდობიანი მოსახლეობა საკუთარ სამშობლოში დევნილად ქცეულა. ამდენად, ერისთავთა შეთქმულება მეფე საურმაგის წინააღმდეგ პონტოს სამეფოს ხელისუფალთა მიერ მოწყობილი სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა იყო, რომლის გამარჯვების შემთხვევაში ქართლის ხელისუფლება შეიცვლიდა პოლიტიკურ ორიენტაციას და მოექცეოდა პონტოს სამეფოს გავლენის ქვეშ. მაგრამ, შეთქმულების გამჟღავნების გამო ეს ვერ განხორციელდა.

ამდენად, ერისთავთა გამოსვლა მეფე საურმაგის წინააღმდეგ იყო ორი დიდი სახელმწიფოს (პონტოსა და სელევკიდთა) შეფარულ-შენიღბული ბრძოლა მსოფლიოში გავლენის სფეროების განაწილებისთვის. საურმაგმა „შექმნა ორნი კერპნი, აინინა და დანანა, და ამართნა გზასა ზედა მცხეთისასა.

და მსახურებდა იგი მეფესა ასურასტანისასა“ [სელევკიდების სამეფო, ვ.დ.] [ქ. ცხ. I. გვ. 27]. საურმაგი მეფობდა დაახლ. ძვ.წ. 263-230 წლებში.

საურმაგის მეუღლე იყო სპარსი, ბარდავის ერისთავის ასული, ბარდავის საერისთავოს კი, აქემენიდები განაგებდნენ. მაშასადამე, ეს ქორწილი ითვალისწინებდა ქართლისა და სპარსეთის მეფეთა კავშირების კიდევ უფრო განმტკიცებას. „მოიყვანა ცოლი სპარსი, ასული ბარდაველის ერისთავისა“ [ქ.ცხ. I. გვ. 27]. მეფე საურმაგს ვაჟი (მემკვიდრე), არ ჰყავდა „ესხნეს მის თანა ორნი ასულნი, და არა

ესუა ძე“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27]. მემკვიდრის არყოლას, სავარაუდოდ, განიცდიდნენ, როგორც ქართლის ისე, სპარსეთის (სელევკიდთა) მეფეთა კარზე. რის შემდგომაც ქართლისა და სპარსეთის მმართველი ელიტის კიდევ უფრო მეტად პოლიტიკური დაკავშირების მიზნით, საურმაგმა თავისი ერთ-ერთი ასული დააქორწინა ცოლის ახლობლის ვაჟზე, აღიარა მემკვიდრედ და გადასცა საუფლისწულოდ ქალაქი გაჩიანი და სამშვილდის საერისთავო. „მოიყვანა სპარსეთით შვილი ნებროთისი, ნათესავითგან ცოლისა მისისა, დედის დისწული, და დაიჭირა იგი შვილად, რომელსა ერქუა სახელი მირვან, და მისცა ასული თუხი ცოლად, ქალაქი გაჩიანი და საერისთავო სამშვილდისა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27]. მეორე ასული კი მიათხოვა ქუჯის შვილს. „ერთი ასული მისცა ძესა ქუჯისსა, მამის დისწულსა თუსსა.“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27].

ამ გადაწყვეტილებას შემდგომში დიდი ვნებათა-
დეღვა მოჰყვა (იხ. ქვემოთ).

ქართლის (იბერიისა და კოლხეთის) ხელისუ-
ფალთა ახლო ურთიერთობა თანადროულ აქემენი-
დურ ირანთან და ანტიკურ სამყაროსთან სარკისე-
ბურად აირეკლა ქართულ კულტურაზე. „ვანში
[დასავლეთ საქართველო, ვ.დ.] ნაპოვნი ოქროს დია-
დემა,... თავისი ფორმით წმინდა კოლხურია, მაგრამ
მისი მორთულობა მეტად რთულია...

ვანის დიადემა ... ადგილობრივი ოსტატის ნახე-
ლავია, იგი [ოსტატი, ვ.დ.] აღზრდილი იყო ძველ
წინააზიურ ტრადიციებზე, მაგრამ განიცდიდა თანა-
მედროვე ირანული და, აგრეთვე, რამდენადმე ბერძ-
ნული ხელოვნების გავლენას... ვანში ნაპოვნი...
ოქროს საყურეები ეტლზე მდგარი ცხენოსნების გა-
მოსახულებით, მოგვაგონებს ახალგორის სასა-
ფეთქელებს და მათთან ერთად სრულიად უყოფ-

მანოდ ადგილობრივ ნაწარმად უნდა მივიჩნიოთ... ვანის მდიდრულ სამარხებში ნაპოვნია, აგრეთვე, ოქროს სამაჯურები, რომელთა ბოლოები შემკულია ცხოველთა თავების სკულპტურული გამოსახულებებით. მათგან ერთი ნაწილი, სრულიად აშკარად შესრულებულია აქემენიდური სტილით და იმეორებს ძვ.წ. V-IV სს. ფართოდ გავრცელებულ ცხოველსახოვან სამაჯურებს“ [ოთ. ლორთქიფანიძე, ვანის ნაქალაქარი, წიგნში: ვანი I, არქეოლოგიური გათხრები, 1972, გვ. 14-18].

ფარნავაზის მიერ ქართლისთვის სწორად განსაზღვრულმა ქვეყნის პოლიტიკურმა ორიენტირმა, ზოგიერთი უარყოფითი შედეგის მიუხედავად, დადებითი გავლენა მოახდინა ქვეყანაზე. სელეუკიდებმა, თავიანთი ინტერესებიდან გამომდინარე, ქართლის გაძლიერებასა და სახელმწიფოებრივ გაერთიანებას შეუწყვეს ხელი. მეფეები – ფარნავაზი და საურმაგი

მსახურებდნენ „მეფესა ასურასტანისასა“, ... „მეფობდა საურმაგ ბედნიერად მრავალთა წელთა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 27].

მირვან ნებროთიანის მეფობა

(ძვ.წ. 230-180 წწ.)

საურმაგის შემდეგ ქართლის მეფე გახდა მისი მემკვიდრე – მირვან ნებროთიანი. გამეფებისთანავე მირვან მეფეს შეექმნა ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრებ დურძუკებისგან გარკვეული სირთულეები. დურძუკებმა შეძლეს მობილიზება. დაესხნენ თავს და დაარბიეს კახეთი და ბაზალეთი, რის შემდგომაც დურძუკები და მათთან გაერთიანებულნი დაბრუნდნენ უკან. დურძუკთა დამარბეველი ლაშქრობის აღსაკვეთად მირვან მეფემ მოაწყო საპასუხო

ლაშქრობა. მეფის ამ ლაშქრობაში მონაწილეობა მიუღია ქართლის ყველა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულს, საერისთავოებს. მემატთანე განსაკუთრებულად ასახელებს საურმაგ მეფის მიერ გადმოსახლებულ დურძუკებს, რომლებიც დამორჩილებიან მეფე მირვანის ბრძანებას. „მაშინ მირვან მეფემან მოუწოდა ყოველთა ერისთავთა ქართლისათა, და შემოკრიბნა ყოველნი სპანი, მკველარი და ქუეითი, და ყოველნი კავკასიანნი იყვნეს სარწმუნოდ მორჩილებასა ზედა მირვანისსა, რომელნი გარდამოვლინებულ იყვნეს საურმაგ მეფისაგან, თვნიერ ჭართაღთასა. შემოკრიბნა ესე ყოველნი და წარემართა დურძუკეთს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28]. მეფე მირვანის საბოლოო სამზადისის შესახებ ადრევე გაუგიათ დურძუკებს და, შესაბამისად, დაუწყიათ სამზადისი, გაუმადრებიათ საზღვრები. „შეკრბეს დურძუკნი და

დაუდგეს სიმაგრეთა ზედა გარდასავალთა გზასა მას“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28].

დურძუკებთან ბრძოლის აღწერისას ლეონტი განსაკუთრებულად აქებდა მირვან მეფის გამირობას. „ვითარცა ვეფხი სიმკნითა, ვითარცა ლომი ზახილითა, იქმნა მათ შორის ბრძოლა ძლიერი. ხოლო მირვანს ვერ ჰკუეოდა მახვლი დურძუკთა, ვითარცა კლდესა სიპსა, და ღვა უძრავად, ვითარცა კოშკი მტკიცე. და გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, და მოსწყდა ორგნითვე ურიცხვ, ხოლო იძლიენეს დურძუკნი და ივლტოდეს“ [ქ. ცხ. I, გვ. 28]. დურძუკთა ჯარის დიდი ნაწილის განადგურების შემდეგ ქართველთა შეიარაღებულმა ძალებმა მოაოხრეს დურძუკეთი და ჭართალი, უკან წამოსვლისას კი გადმოსასვლელი გზა-ბილიკები ქვიტკირის კედლით ჩაკეტეს და ამით ქართლში გადმომავალი გზა-ბილიკები მირვანმა თავის კონტროლს დაუქვემდებარა.

„მოაოჰრა დურძუკეთი და ჭართალი. და შეაბნა კარნი ქვიტიკირითა, და უწოდა სახელად დარუბალ. და დაჯდა მირვან მცხეთას, მეფობდა ნებიერად და უშიშად“ [ქ.ცხ. გვ. I, 28]. მირვანს ქართლში უმეფია დაახლოებით ძვ.წ. 230-180 წლებში. მას ქვეყნის განვითარების პოლიტიკური გეზი არ შეუცვლია „მეფობდა ნებიერად და უშიშად... და მსახურებდა იგი მეფესა ასურასტანელთასა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28].

აქვე ძალიან მნიშვნელოვანია ლეონტის კიდევ ერთი მინიშნება: „ხოლო მირვანს ვერ ჰკუეთდა მახული დურძუკთა, ვითარცა კლდესა სიპსა და დგა უძრავად, ვითარცა კოშკი მტკიცე“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28]. აქ, ჩემი აზრით, ლეონტი მიგვანიშნებს, რომ ქართველებს ლითონის მოპოვება-დამუშავების ტექნოლოგია უკვე ათვისებული ჰქონდათ. ხოლო დურძუკებს, ისევე როგორც ამ პერიოდის ბევრ სხვა ხალხს, ლითონის დამუშავების ტექნოლოგია არ შეეძლოთ.

ახალი ტექნოლოგიით ლითონის, რკინისგან დამზადებული მასივებით შეიარაღებულ მეომრებს, ბრინჯაოს მასივებით შეიარაღებული მებრძოლები რეალურ წინააღმდეგობას ვერ უწევდნენ, რაც აისახა ღურძუკთა და ქართველთა ბრძოლის შედეგზე (რადგან ლითონის, რკინის მოპოვება, დამუშავება სცილდება ჩვენი ინტერესის სფეროს, აღარ განვიხილავთ).

ქართლის სამეფო იყო სელევკიდების სახელმწიფოს შემადგენლობაში მანამ, სანამ ისტორიის სცენაზე არ გამოჩნდა ახალი ზემოქმადრი სახელმწიფო – რომის იმპერია, რომელმაც ძვ.წ. 190 წელს ქ. მაგნეზიასთან სასტიკად დაამარცხა სელევკიდების სამეფო, რასაც ამ სამეფოს სახელმწიფოებრივი გაქრობა მოჰყვა. სელევკიდების სამეფოს ნანგრევებზე წარმოიშვა რამდენიმე პატარა, დამოუკიდებელი სახელმწიფო, მათ შორის, ქართლის სამეფო.

ახლად წარმოშობილი დამოუკიდებელი სამეფოები ერთმანეთს ებრძოდნენ და ამის გამო ხან ძლიერდებოდნენ, ხან სუსტდებოდნენ.

ძვ.წ. III საუკუნის შუა ხანებში დაიწყო სელეუკიდთა სამეფოს თანდათანობითი დასუსტება. ჯერ ჩამოსცილდა შუა აზიური პროვინციები (ბაქტრია), შემდგომ პართია, სადაც ხელისუფლება არშაკიანთა გვარმა ჩაიგდო ხელში „ეს სამეფო თანდათან გაძლიერდა და ძვ.წ. II ს. ბოლოს წინა აზიის უძლიერეს სახელმწიფოდ იქცა“ [საქ. ისტ. ნარკვ. I, გვ. 465]. ვანის ტბის მიდამოებში ჩამოყალიბდა ორი სომხური სამეფო – დიდი და მცირე. ამათგან განსაკუთრებით გაძლიერდა დიდი სომხეთის სამეფო, რომელიც დიდ ინტერესს იჩენდა ქართლის ანუ იბერიის სამეფოს მიმართ, ხოლო მცირე სომხეთის სამეფო ისწრაფოდა დასავლეთ ქართული ანუ კოლხური გაერთიანებების წინააღმდეგ. დიდი სომხეთის

სამეფოს არტაშესი მართავდა. „მას ჟამსა შინა მეფე იქმნა სომხითს რომელსა ერქუა არშაკ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28].

როგორც აღვნიშნე, ქართლის სამეფომ სელეუკიდთა სამეფოს დამარცხება-დაშლის შემდეგ სხვა სამეფოებთან ერთად მიიღო დამოუკიდებლობა. სამწუხაროდ, ქართლის სამეფოს მმართველი ელიტა მოუმზადებელი შეხვდა ქვეყნის დამოუკიდებლობას. ადლო ვერ აუღო, ვერ გაანალიზა დამოუკიდებელი, თავისუფალი ქვეყნის ხელმძღვანელობის წინ მდგომი რთული ამოცანები, ვერ გაატარა ღირსეული პოლიტიკური ქმედებები, რის შედეგადაც დიდი სომხეთის სამეფოს ხელმძღვანელობამ, რომლებმაც სწორედ შეაფასეს და კარგად გაანალიზეს შექმნილი ვითარება, აიძულა ქართლის მმართველობა სომხეთის სამეფოს სასარგებლოდ დაეთმო ქვემო ქართლის და სხვა ტერიტორიები. კერძოდ, „პარი-

ადრეს კალთები, ხორზენე და გოგარენე, რომელიც მტკვრის გადაღმა არის“, ხალიბებს და მოსინიკებს კი კარენტი და ქსერქსენე, რომლებიც მცირე არმენიის მეზობლად არიან, თუ მისი ნაწილები არიან, და ა.შ.“ [საქ. ისტ. ნარკვ. I. გვ. 446]. ანუ, სომხეთმა დაიქვემდებარა შემდგომი პერიოდის სპერი, ტაო, კოლა,...

ქართლისათვის ჩამოჭრილი ტერიტორიები სომხეთმა სხვადასხვანაირად დაიქვემდებარა. კერძოდ: ქვეყნის ნაწილი პირდაპირ მიიერთეს, დარჩენილი ტერიტორია კი, მაგ.: გოგარენე-გუგარქში – საპიტიაშოს დამოუკიდებელ ადმინისტრაციულ ერთეულად გააერთიანეს. ვფიქრობ, ამ ქმედებებით სომხეთი ცდილობდა ზეწოლას ქართლის ხელისუფლებასზე, რათა ქართლის ხელისუფლებას უარეყო დამოუკიდებლობა და შესულიყო მთლიანად დიდი სომხეთის სამეფოს შემადგენლობაში. ახლად შექმ-

ნილი საპიტიახშოს, რომელიც მთლიანად დიდ სომხეთზე დაქვემდებარებული ადმინისტრაციული ერთეული იყო, დაუნიშნეს ქართული წარმომავლობის პიტიახში, როგორც დამოუკიდებელი მმართველი – მიჰრდატი. „ამას მოწმობს სომეხი ისტორიკოსის მოკესეს ხორენაცის ცნობა, რომ არტაშესმა „ქართველთა დიდ პიტიახშს მიჰრდატს მიანდო ჩრდილოეთის მთებისა და პონტოს ზღვის გამგებლობა“ [ზ. აბაშიძე, ვ. ვაშაკიძე, ნ. მირიანაშვილი, გ. ჭეიშვილი, ყოველი საქართველო (ქართული სახელმწიფოს ისტორიული საზღვრები უძველესი დროიდან დღემდე, თბ., 2014, გვ. 48]. როგორც ჩანს, დიდი სომხეთის სამეფო, მეზობლად მდებარე ქართლის სახელმწიფოს დამოუკიდებლობას ვერ ეგუებოდა. განუწყვეტელი პროვოკაციებითა და ქართლის ხელისუფლებაზე ზეწოლით ცდილობდა ქართლის მმართველ ელიტას, თავისი ნებით ეთქვა უარი ქვეყ-

ნის დამოუკიდებლობაზე და პოლიტიკური ორიენტორი დიდი სომხეთის სახელმწიფოსკენ აედო.

ომისთვის რომ, როგორმე შეეჩერებინა დიდი სომხეთის აგრესიული პოლიტიკა, ქართლის სამეფო ელიტამ გადაწყვიტა დინასტიური ქორწინებით ეიძულებინა სომხეთი წასულიყო გარკვეულ დათმობებზე და პატივი ეცა ქართლის სამეფოს ტერიტორიული მთლიანობისთვის. მეფე მირვანმა დიდი სომხეთის მეფე არშაკს შესთავაზა, რომ სომხეთის უფლისწული დაქორწინებულიყო ქართლის მეფის ასულზე და ასეც მოხდა. „ეზრახა მირვან არშაკს, და მისცა ასული თვისი ძესა არშაკისსა, არშაკს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 28]. მაგრამ ქართლის სამეფო კარის ამ ქმედებამ მშვიდობა არ მოიტანა, პირიქით, გარკვეული პერიოდის შემდეგ ახალი სირთულეები და დაძაბულობა შექმნა.

მეფე მირვანის გარდაცვალების შემდეგ ქართლის მეფედ ეკურთხა მისი შვილი ფარნაჯომი [ქ. ცხ. I. გვ. 28].

ფარნაჯომი და ქართლის პოლიტიკური ორიენტაცია (ძვ.წ. - 180-170 წწ.)

მეფედ კურთხევისთანავე ფარნაჯომმა გადაწყვიტა ქართლის დამოუკიდებლობის განმტკიცება. მან დაიწყო ზრუნვა ეკონომიკური და პოლიტიკური მდგომარეობის გასაძლიერებლად, რისთვისაც სათანადო ღონისძიებები გაატარა. „ამან ფარნაჯომ მეფემან უმატა ყოველთა ციხე-ქალაქთა შენება, და ამან აღაშენა ციხე ზადენი, და შექმნა კერპი სახელით ზადენ, და ამართა ზადენს. და იწყო შენებად კახეთს ქალაქსა ნელქარისსა, რომელი არს ნეკრე-

სი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29]. მაგრამ, სავარაუდოდ, ქართლის სამეფო კარზე, მალევე გაიგეს, რომ დამოუკიდებელი პოლიტიკის წარმოებას ვერ შეძლებდნენ, რადგან ქართლის ქვეყანას დიდი სომხეთის ქვეყნისთვის წინააღმდეგობის გაწევის რესურსი არ გააჩნდა. როგორც ჩანს, ამის შემდეგ ქართლის სამეფო კარმა გადაწყვიტა სომხეთისთვის დიპლომატიური მეთოდებით დაეპირისპირებინა პართიის სამეფო, რომლის შემადგენლობაშიც შედიოდა სპარსეთის ყოფილი სამეფოს ტერიტორიები. გავისხენოთ: მეფე ფარნაჯომის მამა იყო მირვან ნებროთიანი, რომელიც თავის დროზე იშვილა ქართლის მეფე საურმაგმა. მირვანი იყო მამის მხრივ სპარსეთის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის ბარდავის საერისთავოს ერისთავის შვილი, ხოლო დედის მხრივ მეფე საურმაგის შვილი. პონტოს სამეფოს ხელისუფლება სიამოვნებით დებულობდა ქართლს თავის

დიდი სომხეთის ხელისუფალნი მშვიდად არ შეხვედრიან, გააბეს ინტრიგების დიდი ქსელი და დაიწყეს ქართლის ერისთავების მომზადება ქართლის სამეფო კართან დასაპირისპირებლად. მრავალრიცხოვანი აგენტების და დიდი ფულის საშუალებით სომხეთის სამეფო კარმა ქართლის ქვეყანაში მალე გაავრცელა მოსაზრება, რომ ქართლის სამეფო კარმა, და პირადად მეფე ფარნაჯომმა, უღალატა მამაპაპურ სჯულს, უარყო ფარნავაზის კერპი. „იწყო ცხადად გმობად კერპთა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29]. როგორც ჩანს, დიდი სომხეთის სახელმწიფოს აგენტები თავისუფლად დადიოდნენ ქართლში და მოუწოდებდნენ მოსახლეობას გამოსულიყვნენ ქართული სულიერების ანუ ფარნავაზის კერპის და საერთოდ, კერპთაყვანისმცემლობის გადასარჩენად. „ამისთვის მოიძულეს იგი (ფარნაჯომი, ვ.დ.) მკუდრთა ქართლისათა, რამეთუ დიდი სასოება აქუნდა კერპთა მიმართ,

მაშინ შეითქუნეს ერისთავნი ქართლისანი უმრავლესნი, და წარავლინეს მოციქული წინაშე სომეხთა მეფისა და რქუეს: „მეფე ჩუენი გარდაჰდა სჯულსა მამათა ჩუენთასა, არღარა მსახურებს ღმერთთა მპყრობელთა ქართლისათა, შემოიღო სჯული მამული და დაუტევა სჯული დედული. აწ არღარა ღირს არს იგი მეფედ ჩუენდა. მოგუეც ძე შენი არშაკ, რომელსა უზის ცოლად ნათესავი ფარნავაზიანთა, მეფეთა ჩუენთა. გუაშუეღე ძალი შენი, და ვაოტოთ ფარნაჯომ, შემომღებელი ახლისა სჯულისა, და იყოს მეფედ ჩუენდა ძე შენი არშაკ და დედოფლად ჩუენდა ცოლი მისი, შვილი მეფეთა ჩუენთა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29].

ამდენად, დიდი სომხეთის სამეფო კარმა, მიუხედავად ქართლის მეფე ფარნაჯომის, წინააღმდეგობისა, შეძლო დიდი სომხეთის სამეფოს შექვანათავისი სამეფოს გავლენის სფეროში. აიღო მკვეთრ-

ად განსხვავებული ანტისომხური კურსი; დიდმა სომხეთის ხელმძღვანელობამ არ დატოვა ყურადღების გარეშე და ქართლის სამეფო კარის, სომხეთის საწინააღმდეგო ქმედებებს დაუპირისპირა ქართლის სამეფოს შიდა განხეთქილება, ანუ ქართლის ერისთავთა გამოსვლა სამეფო კარის და თვით მეფე ფარნაჯომის წინააღმდეგ. ამდენად, დიდი სომხეთის ხელმძღვანელობამ ქართლის სამეფო კარს დაუპირისპირა ადგილობრივი ხელისუფალნი – ერისთავები თავიანთ ხელმძღვანელობას – ქართლის სამეფო კარს. ქართლის ერისთავთა დიდი ნაწილი, სამწუხაროდ, აჰყვა დიდი სომხეთის ხელისუფალთა პროვოკაციას და სომხეთის სამეფო კარზე გაგზავნეს მოციქულნი თხოვნით, რომელიც შეიძლება სულაც დიდი სომხეთის სამეფო კარზე იყო შედგენილი – „არღარა ღირს არს იგი (ფარნაჯომი, ვ.დ.) მეფედ ჩუენდა. მოგუეც ძე შენი არშაკ, რომელსა უხის

ცოლად ნათესავი ფარნავაზიანთა, მეფეთა ჩუენთა. გუაშუეელე ძალი შენი, და ვაოტოთ ფარნავაჯომ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29].

სომხეთის ხელისუფლებამ შეძლო და თავიანთი სახელმწიფოს სასარგებლოდ განაწყო და მოკავშირედ გაიხადა ეგრისის მეფე აკე, ძვ.წ. 180-160 წწ. ქართლის ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში. აკე სომხეთის დახმარებით გარკვეულწილად გაძლიერდა, არგვეთი და კლარჯეთი შეიერთა, მოჭრა საკუთარი ოქროს მონეტა. შემდგომ ქართლზე შეტევა კიდევ უფრო გააფართოვა და დასუსტებულ ქართლს წაართვა „ქართლის სამეფოს ზენა სოფლის ნაწილი ქალაქ უფლისციხითურთ“ [თ. ბერაძე, მ. სანაძე, საქართველოს ისტორია, წიგნი I, 2003, გვ. 57]. შემდგომ დიდი სომხეთის სამეფო კარმა, მიმართა ერთგვარ დიპლომატიურ თამაშს, რათა საერთა-

შორისო აზრი თავის სასარგებლოდ განეწყო და ეს ტექნიკური საკითხიც სწრაფად მოაგვარა.

„მაშინ ერისთავთა ქართლისათა უმრავლესთა მისცეს მძევლები (სომხეთის მეფეს, ვ.დ.) და განაცხადეს განდგომა ფარნაჯომისი, მაშინ სომეხთა მეფე ყოვლითა ძალითა მისითა წარმოემართა ქართლს. ხოლო ფარნაჯომ მეფემან მოუწოდა სპარსთა და მოიყვანნა სპარსნი ძლიერნი (ხაზგასმა ჩემია, ვ.დ.) და რომელნიმე დარჩომოდეს შემოკრიბნა ქართველნიცა. ხოლო ერისთავნი ქართლისანი განდგომილნი მიეგებნეს სომეხთა მეფესა ტაშირს, და მუნ შეკრბა სიმრავლე სომეხთა და ქართველთა. ხოლო ფარნაჯომ მიეგება მუნვე ტაშირს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29].

ქართლის სამეფოზე გავლენის მოპოვებისთვის იარაღით ხელში კვლავ დაუპირისპირდა ერთმანეთს აგრესიულად განწყობილი ორი დიდი მეზობელი:

დიდი სომხეთისა და პარტიის (სპარსეთის) სამეფო-ები. კვლავ და კვლავ სხვათა სახელმწიფო ინტერესების დაცვას, ვითომდა, ქართული სახელმწიფოს გადარჩენისთვის, ეწირებოდნენ ქართველი მამული-შვილები.

მოკლენები კი ამგვარად განვითარდა: „იქმნა მათ შორის ბრძოლა ძლიერი, მოსწყდა ორგანივე ურიცვ, რამეთუ იძლია ფარნაჯომ სომეხთა და ქართველთაგან. და მოიკლა ფარნაჯომ და მოსრეს სპამისი. ხოლო ძე ფარნაჯომისი მირვან, წლისა ერთისა ყრმა, წარიყვანა მამამჟღეჲმან მისმან, და ივლტოდა სპარსეთს. ხოლო სომეხთა მეფემან მოსცა ძე თუხი არშაკ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30]. ამდენად, ბრძოლა ქართლზე გაგლენის მოპოვებისთვის ორ დიდ მეზობელ აგრესიულ სახელმწიფოს შორის ძვ.წ. 170 წ. დამთავრდა დიდი სომხეთის გამარჯვებით. თუმცა, ღეონტი მროველი აქვე გვიტოვებს

ერთგვარ ინტრიგას – დიდხანს გასტანს დიდი სომხეთის გავლენა, ბატონობა ქართლზე? – „ძე ფარნაჯომისი მირვან წლისა ერთისა ყრმა, წარიყვანა მამამძუძემან მისმან, და ივლტოდა სპარსეთს“ [ქ.ცხ. I. გვ. 30]. დიას, ძვ.წ. 170 წელს სომხური პოლიტიკური ორიენტაციის ქართველებმა დაამარცხეს სპარსული (პართული) პოლიტიკური ორიენტაციის ქართველები, და აი ამ დროს განვითარდა უაღრესად მნიშვნელოვანი მოვლენა: ერთი წლის მირვან ფარნაჯომის ძე წაიყვანეს სპარსეთში (პართიაში), რათა იქ გაეზარდათ სპარსული პოლიტიკური ორიენტაციის პოლიტიკოსად და სრულწლოვანების შემდეგ დაებრუნებინათ ქართლის მმართველად. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ პარტიის ხელისუფლება არ ფიქრობდა, რომ მომავალში ქართლი მისი გავლენის სფეროში აღარ იქნებოდა.

მეფე არშაკი (ძვ.წ. 170-145 წწ.)

ფარნაჯომის სიკვდილის შემდეგ ქართლის მეფედ დაჯდა სომხეთის მეფის ძე არშაკ „დაჯდა მეფედ არშაკ, და დაიპყრა ყოველი ქართლი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30]. აქ, როგორც ჩანს, არშაკს გარკვეული წინააღმდეგობები დაუძლევია. ალბათ, ფარნაჯომის მომხრეები უქმნიდნენ გარკვეულ პრობლემებს და ამიტომაც წერს მემატანე „დაიპყრა ყოველი ქართლი“ [ქ. ცხ. I. იქვე]. ფარნაჯომის მომხრეების დამარცხების შემდგომ, არშაკ მეფეს დიდი პოლიტიკური უფლებამოსილება აუღია, რის გამოც მემატანე წერს „მეფობდა იგი ნებიერად“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30]. ანუ, მეფობდა არშაკი თავის ნებაზეო, ყოველგვარი წესისა და ტრადიციების დაცვის გარეშე. მიუხედავად ამისა, არშაკი მაინც ელოდა საფრთხეს სამხრეთიდან – სპარსეთიდან და ამიტომაც ამაგრებდა

ქართლს და ქვეყნის სამხრეთ საზღვარს. „უმატა ყოველთა სიმაგრეთა ქართლისათა. და უმეტეს მოამტიცნა ზღუდენი ჯავახეთს ქალაქსა წუნდას“ [ქ.ცხ. I. გვ. 30]. აქვე მემატთანე არაფერს გვეუბნება თუ როგორ განვითარდა ქართლის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პრობლემა. დაუბრუნა თუ არა ადრე წართმეული ტერიტორიები, ან რა გადაწყვეტილება მიიღო სომხეთმა ქართლის ტერიტორიებზე შექმნილი დამოუკიდებელი ადმინისტრაციული ერთეულის გოგარენას საპიტიახშოსთან მიმართებით. სავარაუდოდ, ქართლისთვის წართმეული ტერიტორიები სომხეთს, მიუხედავად იმისა, რომ ქართლი მთლიანად შევიდა სომხეთის გავლენის სფეროში, არ დაუბრუნებია, არ აღუდგენია ქართლის ტერიტორიული მთლიანობა.

მეზობელი მძლავრი სახელმწიფოს მიერ, შედარებით სუსტი სახელმწიფოსთვის ტერიტორიის წარ-

თმევა და იქ ახალი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის (ამ შემთხვევაში გოგარენეს - გუგარქშის საპიტიახშო) შექმნა და ამ ფორმით მიერთება მძღავრი სახელმწიფოს მიერ, ან სულაც ახალი ბუფერული სახელმწიფოს შექმნა და დაქვემდებარება, ყოველთვის იყო მძღავრი ქვეყნის ინტერესებში. ამ ფორმით წართმეული ტერიტორიის უკან დაბრუნება კი, სუსტი ქვეყნისთვის ადვილი არასდროს იყო და არც ახლა გახლავთ. ამ შემთხვევაში, ან შენი სახელმწიფო უნდა გახდეს მეზობელ მძღავრ სახელმწიფოზე ძლიერი, ან ზემძღავრმა სახელმწიფომ – რომელიც მფარველობს სუსტ სახელმწიფოს, უნდა აიძულოს დამპყრობელი მეზობელი, დათმოს მიტაცებული ტერიტორია. ამ პროცესში კი – ტერიტორიის დასაბრუნებლად ძალზედ მნიშვნელოვანია სადავო ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოქალაქეთა სურვილი. ალბათ

გოგარენეს-გოგარქშის ტერიტორიაზე ძირითადად ქართველები ცხოვრობდნენ და ბუნებრივია სურდათ ქართულ სახელმწიფოში ცხოვრება. ქართლის ხელისუფლება კი დროებით დაკარგულ ტერიტორიაზე ქართულენოვანი მოსახლეობის ადგილზე დამკვიდრებას, სავარაუდოდ, ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებით უწყობდა ხელს.

მკვლევარი ანრი ბოგვერაძე წერს: „გოგარენა, რომელიც სტრაბონის ცნობით, მტკვრის გადაღმა (მარჯვნივ) იყო, სომხეთმა იბერიას ჩამოაჭრა ძვ.წ. II სში, ამის შემდეგ კარგა ხანს სადავოა ამ ორ მეზობელს შორის, როცა იბერია ძლიერდებოდა და საგარეო ვითარებაც ხელს უწყობდა, ალბათ ახერხებდა ამ მხარის დაბრუნებას (ფარსმან I, ფარსმან II...), მაგრამ შემდეგ, ჩანს, ისევ კარგავდა“ (ანრი ბოგვერაძე, ქართლის (იბერიის) სამეფოს 369 წლის გაყოფის საკითხისათვის, წიგნში, ძიებანი საქართველო-

სა და კავკასიის ისტორიიდან, თბ., 1976, გვ. 88-97, შენიშვნა 28) შემდგომ მეცნიერი წერს: „საფიქრებელია, რომ ქართლმა ის (გუგარენე, ვლ.) დაიბრუნა ჯერ კიდევ III ს. ბოლოს ირან-რომის ომის დროს და შემდეგ ნიზიბინის ზავის ახლო ხანებში, რომელთა შუამდგომლობით საბოლოოდ შემოიმტკიცა“ [იქვე, გვ. 98].

არშაკი მეფობდა ძვ.წ. 170-145 წწ.

მეფე არტაგი (ძვ.წ. 145-143 წწ.)

ქართლის მეფე არშაკის გარდაცვალების შემდეგ სამეფო ტახტზე ავიდა მისი შვილი არტაგი. არტაგის გამეფების მეორე წელს ქართლის სამეფოს თავს დაესხნენ პართელები (სპარსელები). „მეორესა წელსა მეფობისა მისისასა მოვიდეს ერის-

თავნი სპარსთანი, სპითა დიდითა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30]. როგორც ჩანს, თავდამსხმელებს სურდათ ქართლის ხელისუფლების შეცვლა და ქართლისთვის პოლიტიკური ორიენტაციის ცვლა, ანუ ქართლის დაბრუნება პარტიის (სპარსეთის) გავლენის სფეროში. სომხეთმა ვერ შეძლო სამხედრო ძალით დახმარება, მეფე არტაგს კი სათანადო რესურსი არ გააჩნდა, ამიტომ ქართლის სამეფო კარზე გადაწყდა: მომხდურებისთვის გენერალური ბრძოლის გამართვის ნაცვლად გამაგრებულიყვნენ ციხე-ქალაქებში და ასე გაეწიათ წინააღმდეგობა. „ვერ წინააღუდგა მათ არტაგ, მეფე ქართველთა, რამეთუ დიდი იყო ძალი სპარსთა, არამედ განამაგრნა ციხენი და ქალაქნი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30]. ბრძოლები გაიწედა, ეს კი სპარსეულთა გეგმაში არ შედიოდა. „მოფლეს სპარსთა ყოველი ქართლი, და მოაოჭრნეს ვეღნი, არამედ ციხე-ქალაქნი ვერა-რომელი წარიდეს, და წარვიდეს“

[ქ.ცხ. I. გვ. 30]. ამდენად, სპარსელთა მცდელობის მიუხედავად, ქართლის ხელისუფლება ვერ შეცვალეს და ვერ აიძულეს ქართლის სამეფო კარი გადასულიყო სპარსეთის პოლიტიკური გავლენის სფეროში. მეფე არტაგი სულ ორი წელი მეფობდა – ძვ.წ. 145-143 წწ.

მეფე ბარტომი (ძვ.წ. 143-125 წწ.)

მეფე არტაგის გარდაცვალების შემდეგ ქართლის სამეფო ტახტზე ადის მისი შვილი ბარტომი – ძვ.წ. 143-125 წწ. სამეფო ტახტზე ასვლისთანავე ბარტომმა, რომელიც გრძნობდა სპარსელთა ახალი შემოტევის საშიშროებას, დაიწყო ქალაქ მცხეთის გალავნის გაძლიერება და, იმავდროულად, ქართლის სხვა ციხესიმაგრეთა დამცავი ზღუდეების გან-

მტკიცება. „მეფემან ბარტომ უმატა ზღუდეთა მცხეთისათა და ყოველთა სიმაგრეთა ქართლისათა“ [ქ.ცხ. I. გვ. 30]. სპარსეთიც არ იყო გულხელდაკრეფილი. როგორც ჩანს, სპარსეთის სამეფო კარზე კარგად გაანალიზეს წინა, ძვ.წ. 143 წ. მარცხი და საბრძოლო ტაქტიკა შეცვალეს. პირველ რიგში, ქართლელ უფლისწულს მირვან ფარნაჯომის ძეს, რომელიც ერთი წლის ასაკიდან იზრდებოდა სპარსეთში მისცეს კარგი, მეფისთვის შესაფერისი განათლება, ასწავლეს ქვეყის მართვისათვის ყველა საჭირო ჩვევა და დააუფლეს სამხედრო ხელოვნებას. „აღზარდეს სპარსთა ძე ფარნაჯომისი მირვან, ..., იყო კაცი ქუელი, მკნე, მკედარი, და მრავალგზის გამოიცადა იგი ბრძოლასა თურქთა და არაბთასა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 30-31], რის შემდგომაც სპარსეთის ხელისუფალნი გადავიდნენ აქტიურ ქმედებებზე. უფლისწულ მირვანს დაუქვემდებარეს კარგად შეი-

რადებული და გაწვრთნილი ჯარი. მაგრამ საქმეს ისეთი რაკურსით წარმოაჩენდნენ თითქოსდა, სპარსეთი კი არ ცდილობდა ქართლის დაბრუნებას თავის გავლენის სფეროში, არამედ მეფობა-წართმეული უფლისწული იბრძოდა კანონიერი უფლების აღდგენისთვის, „მირვან შეკრიბნა სპანი ძლიერნი სპარსეთს, წარემართა ქართლს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 31], რომ სპარსეთის სამეფო ხელისუფლებამ კი არ შეკრიბა ჯარი, არამედ უფლისწულმა მირვანმა ქართლში მეფობის დაბრუნებისთვის შეკრიბა მოხალისენი და სამხედრო ძალით შემოვიდა ქართლის სამეფოს საზღვრებში. მირვანმა გაგზავნა მოციქულები ქართლის ერისთავებთან. მან დაიწყო აქტიური აგიტაცია ქართლში. მირვანმა დაგმო მამის საქციელი (ქართული ტრადიციების უარყოფა) და ყველას დაჰპირდა მიტევებასა და კეთილდღეობას. „მამამან ჩემმან შემოიღო სჯული უცხო თქვენ შორის,... სამარ-

თლად მოიკლა მამა ჩემი,.... აწ ნუ არს საურავი და შიში გულსა თქუენსა სიკუდილისათჳს მამისა ჩემისა,....წარმართებულ ვარ ძიებად მამულისა ჩემისა, აწ ითუაღეთ ჩემგან დიდება და კეთილი“ [ქ.ცხ. I. გვ. 31].

უფლისწულ მირვანის სააგიტაციო მუშაობას სასურველი შედეგი სწრაფად არ გამოუღია. „ერისთავთა ქართლისათა არა შეიწყნარეს ბრძანება მირვანისი, არამედ ყოველნი მივიდეს წინაშე ბარტომ მეფისა. ხოლო მცირედნი ვინმე ქართველნი, არა წარჩინებულნი, წარვიდეს და მიერთნეს მირვანს“ [ქ.ცხ. I. გვ. 31].

ამდენად, ქართლის თავისი გავლენის სფეროში მოქცევისთვის, კვლავ მიმდინარეობდა ბრძოლა ორ დიდ მეზობელ სახელმწიფოს შორის, ერთი მხრივ იბრძოდა სომხეთი, რათა შეენარჩუნებინა არსებული რეალობა, ხოლო მეორე მხრივ პართია, რომლის

შემადგენლობაშიც სპარსეთის დიდი ნაწილი იყო. სამწუხარო ის არის, რომ როგორც ერთ ისე, მეორე მხარეს მებრძოლთა დიდი ნაწილი ქართველები იყვნენ. „მეფემან ბარტომ შემოიკრიბნა ყოველნი სპანი ქართლისანი, და მოირთო ძალი სომხითით, და მიეგება იგი ხუნანს,„ მოვიდა მირვან და დადგა მდინარესა ბერდუჯისასა. და იწყეს ბრძოლად“ [ქ. ცხ. I. გვ. 31].

ქართლზე გავლენის მოპოვებისთვის ორ დაპირისპირებულ მხარეს შორის ხუნანის მიდამოებში გენერალური ბრძოლა იმთავითვე არ გამართულა. ბრძოლები მიმდინარეობდა ერთი თვის განმავლობაში, ე.წ. გოლიათთა, ბუმბერაზთა შორის „გამონდეს ორთავე შორის მუნ ბუმბერაზნი. იყვნეს ყოველთა დღეთა ბუმბერაზთა ბრძოლანი თუესა ერთსა: ოდეს მათ სძლიან, და ოდესმე ამათ სძლიან“ [ქ. ცხ. I. გვ. 31].

გოლიათთა შორის ბრძოლებში განსაკუთრებით ისახელა თავი მირვან უფლისწულმა „მირვან თავის-თავითა მოკლა ცამეტი ბუმბერაზი ქართველთა და სომეხთაგანი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 32]. ბარტომ მეფე ხელად და, რომ გოლიათთა ბრძოლებში მისი გამარჯვების შანსი კლებულობდა. შესაბამისად, მის დაქვემდებარებულ ჯარში საბრძოლო სულისკვეთება ყოველდღიურად ეცემოდა და ცდილობდა გენერალური ბრძოლით გამოესწორებინა დასამარცხებლად განწირული სიტუაცია. „მაშინ ბარტომ მეფემან განაწყენა სპანი თუსნი, და მიმართა ყოველითა სპითა მირვანს, და მუნით მირვან მოეგება სპითა ყოველითა და იქმნა ბრძოლა ძლიერი მათ შორის. მოსწყდა ორგნითვე ურიცხვ. და იძლიენეს სომეხნი და ქართველნი სპარსთაგან, და მოკლეს ბარტომ, მეფე ქართველთა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 32].

ამდენად, პართელთა (სპარსელთა) კარგად დაგეგმილ ბრძოლას, ქართლის კვლავ დასაბრუნებლად პართიის პოლიტიკური გავლენის სფეროში, შედეგიც შესაბამისი მოჰყვა. პართიამ აღადგინა ქართლზე პოლიტიკური გავლენა.

მეფე ბარტომთან ერთად მოკლეს მისი შვილობილი, მემკვიდრე ქართამ. „ესე ქართამ, ძედ შვილებული ბარტომ მეფისა, მასვე წყობასა მოიკლა ბარტომის თანა. ხოლო ცოლი მისი, ასული ბარტომისი, უძლები დარჩა, ივლტოდა და წარვიდა სომხითს, და მუნ შვა ყრმა, და უწოდა სახელად ადერკი, და იზრდებოდა იგი მუნ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 32]. აქ ლეონტი მროველი გვამზადებს მომავალი ინტრიგებისთვის სომხეთის მხრიდან.

მეფე მირვანი (ძვ.წ. 125-110 წწ.)

ტახტზე ასვლის შემდეგ მირვანს არ დაუწვია განსხვავებული პოლიტიკური ორიენტაციის მქონე ქართლის დიდებულების დენა.

ის ადგილობრივი ქართლის ხელისუფალნი, რომელნიც სხვადასხვა მიზეზით არ იმყოფებოდნენ ბრძოლის ველზე და თავიანთ დაქვემდებარებაში არსებულ ციხესიმაგრეებში იყვნენ გამაგრებულნი, გამოიყვანა და ყველა შემოირიგა. „მისცა მათ ფიცი და აღთქმა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33]. მირვანი გამოირჩეოდა ტოლერანტობით.

ლეონტი მროველის თანახმად, მირვანმა კიდევ ერთი პოლიტიკური აქტი შეასრულა. ქართლის მეფის (ბარტომი თავადვე მოკლა) ცოლი, რომელიც სამშვილდეში იყო გამაგრებული, იძულებით გამოიყვანა და მასზე იქორწინა. რადგან დედოფალი წარ-

მომავლობით სომეხთა სამეფო სახლის შვილი იყო „მძლავრობით გამოიყვანა ცოლი ბარტომისი სამშუღლით და შეირთო ცოლად, რომელი შვილი იყო არშაკუნიანთავე“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33]. ამით მირვანმა განაცხადა თავისი განზრახვა – კეთილმეზობლური ურთიერთობის დამყარებისა სომხეთის სამეფოსთან.

მირვანის სამეფო ქალაქი იყო მცხეთა. მას დიდხანს არ უმეფია და მისი გარდაცვალების შემდეგ ქართლის მეფე გახდა მისი ძე არშაკი „ნებიერად მეფობდა მცირედჯამ და მოკუდა და დაჯდა მის წილ ძე მისი არშაკ“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33].

მირვანი მეფობდა ძვ.წ. 125-110 წწ.

მეფე არშაკი (ძვ.წ. 110-95 წწ.)

მეფე მირვანის გარდაცვალების შემდგომ ძვ.წ. 110 წ. ქართლის მეფედ ეკურთხა მისი ძე არშაკი. არშაკი მამით ნებროთიანი – ფარნავაზიანი, ხოლო დედით არშაკუნიანი იყო. მეფე არშაკის სახელთან არის დაკავშირებული კახეთში ქალაქ ნეკრესის კიდევ უფრო გალამაზება და გაშენება „ამან არშაკ განაშენა ნელქარ, ქალაქი კახეთისა, რომელი არს ნეკრესი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33]. ნეკრესის აშენება ჯერ კიდევ მეფე ფარნაჯომმა დაიწყო „იწყო შენებად კახეთს ქალაქსა ნელქარისსა, რომელ არს ნეკრესი“ [ქ. ცხ. I. გვ. 29].

ამ პერიოდში კიდევ უფრო ძლიერდება პონტოს სამეფო მითრიდატე VI-ის ხელმძღვანელობით. პონტოს სამეფო ხელისუფლებამ, რომელიც პოლიტიკურ კავშირში იყო ქართლის სამეფო ხელისუფ-

ლებასთან, ერთობლივი ძალებით შეუტია კოლხეთს. კოლხეთზე შეტევა მოკავშირეთა გამარჯვებით დამთავრდა. ქართლმა დაიბრუნა კოლხების მიერ წართმეული შიდა ქართლის ნაწილი უფლისციხითურთ. კოლხეთის დიდი ნაწილი პონტოს სამეფომ უშუალოდ შეიერთა. მეფე არშაკმა უფლისციხეში თავდაცვითი მშენებლობები გაამაგრა „ჰმატა სიმაგრესა უფლისციხისასა“ [ქ.ცხ. I. გვ. 33].

მალე საერთაშორისო არენაზე კვლავ წარმართა ძალთა გადაჯგუფების პროცესი. ძვ.წ. 95 წელს სომხეთის სამეფო ტახტზე ადის ტიგრან II. მიუხედავად იმისა, რომ პონტოს სამეფოსა და სომხეთის სამეფოებს შორის მეგობრული კავშირის გამო ქართლმა დაიბრუნა ეგრისის მიერ წართმეული ტერიტორიები, დინასტიური ქორწინებით განმტკიცებული კავშირი სომხეთსა და პონტოს შორისაც არსებობდა, სომხეთის მეფე ტიგრან II,

სომხეთის სამეფოს შემდგომი გაძლიერების მიზნით, ქართლის სამეფოს საშინაო საქმეებში აქტიურად ჩაერია; კერძოდ: სომხეთში აღზრდილი მეფე ბარტომის შვილიშვილი ადერკი, რომელმაც აითვისა მეფისთვის საჭირო ჩვევები და გაიწვრთნა როგორც სამხედრო პირი, გამომართა ჯარით ქართლის წინააღმდეგ ბარტომისთვის წართმეული სამეფო ხელისუფლების დასაბრუნებლად. „ადერკი მოითხოვნა სპანი სომეხთა მეფისაგან და მოსცნა მას, და წარმოემართა არშაკს ქართველთა მეფესა ზედა, დედის ძმასა თუსსა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33]. ქართლის მეფედ კი ამ დროს არის სომხეთიდან წამოსული ადერკის დედის ძმა არშაკ მირვანის ძე. მეფე არშაკმაც ჩაატარა შესაბამისი სამხედრო სამზადისი: „არშაკ შემოიკრიბნა ყოველნი ერისთავნი ქართლისანი, მითრთო ძალი სპარსეთით და მიეგება წინა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 33]. როგორც ჩანს, აქ აღწერილი

ამბავი ის ტიპური შემთხვევაა, როცა დიდი სახელმწიფოს ხელმძღვანელნი თავიანთ სახელმწიფოთა ინტერესებიდან გამომდინარე, არად დაგიდევენ არაფერს და არავის, თუნდაც მათი ქმედებები მეზობელ, პარტიორ სახელმწიფოს ინტერესებს ეწინააღმდეგებოდეს; ანუ ლაპარაკობენ ერთს, ხოლო სინამდვილეში კი აკეთებენ მეორეს – ნათქვამის საწინააღმდეგოს, ოღონდ საქმე უსათუოდ უნდა განხორციელდეს მის დაქვემდებარებაში მყოფი ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად.

სომხეთის მძლავრი სახელმწიფო ტიგრან II ხელმძღვანელობით, ქართლზე პოლიტიკური გავლენის აღდგენისთვის უპირისპირდება თავის მოკავშირეს პონტოს მძლავრი სახელმწიფოს ხელმძღვანელს მითრიდატე VI-ეს. ბრძოლა კვლავ ფარულია, ოფიციალურად სომხეთში გაზრდილი ადერკი თხოულობდა, რომ ქართლის მეფე არშაკს, როგორც

უკანონოდ ხელისუფლების მიმტაცებელს, დაეთმო სამეფო ხელისუფლება ადერკის სასარგებლოდ.

ამდენად, ქართლზე პოლიტიკური გავლენისთვის ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ მეზობელი დიდი სახელმწიფოები: ერთი მხრივ, სომხეთი, ქართლში მეფობის კანდიდატ ადერკის ხელმძღვანელობით და, მეორე მხრივ, პონტოს სამეფო ქართლის მოქმედი მეფის არშაკის წინამძღოლობით. „შეკრბეს ორნივე სპანი თრიალეთს და დაიბანაკეს მახლობლად ერთმანერთისა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 34]. ბრძოლაში, რომელიც საკმაოდ მხატვრულ ფერებში აღუწერია ლეონტი მროველს, გამარჯვებული გამოდის ადერკი. „ჰკრა ადერკი ისარი მკერდსა არშაკისსა და ვერღარა უფარა სიმაგრემან საჭურველისამან; განვარდა ზურგით, და ჩამოვარდა არშაკ ცხენისაგან“ [ქ. ცხ. I. გვ. 34].

მეფე არშაკის მოკვლის შემდგომ ადერკი სწრაფად დაბრუნდა ძირითად ლაშქართან და მოითხოვა არ ებრძოლათ ქართველთა წინააღმდეგ, რადგან მეფე არშაკის სიკვდილის შემდეგ ქართველთა ლაშქარი უკვე აღარ იყო მისი მოწინააღმდეგე; ახლა ქართლი უკვე მისი სამართავი ქვეყანა გამხდარიყო, ქართლის ჯარები კი – მისი შეიარაღებული ძალების ნაწილი. ადერკი „მივიდა სპათა თანა სომხითისათა, და რქუა მათ: გაფუცებ ღმერთთა თქუნთა, ნუ განმარტებთ მახსულთა თქუნთა ქართველთა ზედა, რამეთუ მამულნი არიან ჩემნი, და აწ მე ვარ მეფე მათი, ძალითა და შეწვევითა თქუნითა“. ისმინეს სომეხთა ვედრება მისი და დაადგრეს ადგილსა ზედა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 34].

მას შემდეგ, რაც ადერკმა დაასრულა სიტყვით გამოსვლა სომეხების შეიარაღებული ძალების წინაშე და დაინახა, როგორ დაემორჩილნენ სომ-

ხები, სწრაფად დატოვა ისინი. მივიდა ქართველთა შეიარაღებულ დაჯგუფებასთან და მიმართა სიტყვით: „მე ვარ შვილი მეფეთა თქუენტა, და სუესა ჩემსა მოუცემია მეფობა ჩემდა. აწ მიიღეთ ჩემგან კეთილი და სიხარული. აჰა ესერა აღარა მოუშენე სპანი სომეხნი თქუენ ზედა“ [ქ. ცხ. I. გვ. 34-35.]

როგორც ჩანს, წინასწარი მოსამზადებელი სამუშაოები, ადერკის მოციქულებს, ქართველთა სამხედრო დაჯგუფებაში ჩატარებული ჰქონდათ. ქართველები ემორჩილებოდნენ ადერკის სიტყვას. უფრო მეტიც, ერთგვარი აღფრთოვანებითაც კი შეხვდნენ ადერკს. „შენ ხარ მეფე ჩუენი; და ვმადლობთ სუესა ჩუენსა, რამეთუ მოგუეცა საზღვარად მეფისა ამის ჩუენისა შვილივე მეფეთა ჩუენტა, გოლიათი და სახელოვანი“... მოიღეს ქართველთა გურგუნი არშაკისი, და დაადგეს ადერკის და წარმოიყვანეს“ [ქ. ცხ. I. გვ. 35]. ამდენად, ქართლის მეფე გახდა

სომხეთში გაზრდილი, სომხური პოლიტიკური ორიენტაციის მქონე პირი, მეფე ადერკი, ძე ბარტომისი არშაკუნიანი.

ზემოთ აღწერილი პოლიტიკური ინტრიგები მხოლოდ ქართლში არ ვითარდებოდა. ამა თუ იმ ქვეყნის სახელისუფლო ვერტიკალის სათავეში მეოფე პირის, თავისი გავლენის ქვეშ მოქცევა დიდი სახელმწიფოებისთვის ძალზე მნიშვნელოვანი იყო, არის და იქნება. ხდებოდა იმგვარადაც, როდესაც დიდი სახელმწიფოს მეთაურის შვილი სხვადასხვა ინტრიგების გამო (მაგ., ფულადი რესურსის გამოყენებით) ახერხებდა პატარა ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში მოსვლას, რათა ამ სახელმწიფოს ხელისუფლება ექცია ერთგვარ წინაპირობად დიდი სახელმწიფოს სახელისუფლო ვერტიკალში მოსასვლელად.

ძველი ბერძენი მწერალი აპიანე, მითრიდატეს ომების ისტორიაში, მოგვითხრობს: „მითრიდატემ... პონტოში რომ დაბრუნდა, გამდგარ კოლხებსა და ბოსფორელებს გაუმართა ომი. ამათგან კოლხები მას შვილს სთხოვდნენ მითრიდატეს, რათა მიეცა მათთვის მეფედ და [როგორც კი] მიიღეს, მაშინვე დამორჩილდნენ. მაგრამ მეფემ იეჭვა, რომ ეს [ყოველივე] მოაწყო მისმა შვილმა, რომელსაც მეფობა სურდა, მოაყვანინა იგი, დაადო ოქროს ბორკილები და შემდეგ დიდხანს არ გაუვლია, რომ მოჰკლა [კიდევაც], თუმცა, იგი დიდად სასარგებლო იყო მისთვის“ [აპიანე, მითრიდატეს ომების ისტორია, 1959წ. გვ. 135].

როგორც უკვე აღვნიშნე, ძვ.წ. 190 წელს ქ. მაგნეზიასთან მსოფლიო საჭადრაკო დაფაზე გამონდა ახალი ზემძღვარი სახელმწიფო რომი, რომელიც ნელ-ნელა აფართოებდა თავის სახელმწიფოებრივ

საზღვრებს და აქტიურად ერეოდა მეზობელ სახელმწიფოთა საქმეებში.

„ძვ.წ. 66 წ. პონტოს მეფე მითრიდატესა და სომხეთის მეფე ტიგრანის წინააღმდეგ ომის წარმოება რომის სენატმა გნეუს პომპეუსს დაავალა და იგი აღმოსავლეთის პროვინციებში განუსაზღვრელი უფლებებით აღჭურვა“ [საქართველოს ისტორია, უძველესი დროიდან ახალი წელთაღრიცხვის IV საუკუნემდე; რედაქტორი აკად. დ. მუსხელიშვილი, 2012 წ. გვ. 185]. პონტოსა და დიდი სომხეთის სამხედრო ძალები, რომელთა რიგებში ქართლის სამეფოს შეიარაღებული ძალებიც იყო, ერთიანი ძალით ეწინააღმდეგებოდნენ რომაელთა შემოსვლას. რომაელებმა სასტიკად დაამარცხეს მოკავშირეები, ძვ.წ. 65 წელს პომპეუსი ქართლში შემოიჭრა. მალე დამარცხებულ ქართლის მეფეს რომაელებმა უბოძეს სტატუსი – „რომაელთა მეგობარი და მოკავშირე“, რაც

ფაქტობრივად რომაული პოლიტიკური ორიენტაციის მქონე, რომის დაქვემდებარებაში მყოფ ქვეყანას ნიშნავდა.

ქართლის დამორჩილების შემდეგ, პომპეუსი გადავიდა კოლხეთში და ისიც დაიმორჩილა. შემდგომში პომპეუსის რომში ტრიუმფალური სვლაში, კოლხეთის მმართველ ოლთაკეს სხვა დაპყრობილი ტერიტორიების მმართველ დიდებულებთან ერთად მიაღებინეს მონაწილეობა. პომპეუსმა კოლხეთის მმართველად დაადგინა არისტარქე, რომლის სახელით მოჭრილმა მონეტამ ჩვენამდე მოაღწია, თუმცა, არისტარქე მონეტაზე მეფედ არ მოიხსენიება [საქართველოს ისტორია, ტ. I. აკად. დ. მუსხელიშვილის რედაქტორობით, თბ., 2012 წ., გვ. 188].

ქართლის (იბერიის) მმართველი ელიტის პოლიტიკური ორიენტაციის შესახებ არსებული წყაროების სიმცირის გამო, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ

უკვე შემდგომში, ქართლის (იბერიის) მეფე არტაგს მალევე უნდა უარეყო რომაული პოლიტიკური ორიენტაცია, ხოლო მისი მემკვიდრე ფარნავაზ II, ანტირომაული პოლიტიკური ორიენტაციის უნდა ყოფილიყო.

მსოფლიოს გადანაწილებისთვის ბრძოლის პროცესი ძვ.წ. IV-I სს. ხშირად ქართულ სახელმწიფოზე გადიოდა და ქართული სახელმწიფოს ტერიტორია იყო მოძალადე იმპერიათა ბრძოლის პოლიგონი. მკვრობელი იმპერიისგან თავის დაღწევას კი, ქართლი (იბერია) ძირითადად ამ იმპერიის დაშლის შემდეგ აღწევდა.

***

შინაარსი

პოლიტიკური ორიენტაცია და ქართული	
სახელმწიფოს შექმნა ფარნავაზის ხანაში	3
ერისთავთა გამოსვლა საურმაგის წინააღმდეგ	33
მირვან ნებროთიანის მეფობა	45
ფარნაჯომი და ქართლის პოლიტიკური	
ორიენტაცია (ძვ.წ. 180-170 წწ.)	55
მეფე არშაკი - I (ძვ.წ. 170-145 წწ.)	65
მეფე არტაგი (ძვ.წ. 145-143 წწ.)	69
მეფე ბარტომი (ძვ.წ. 143-125 წწ.)	71
მეფე მირვანი (ძვ.წ. 125-110 წწ.)	78
მეფე არშაკი - II (ძვ.წ. 110-95 წწ.)	80

**გარეკანის პირველ გვერდზე: ახალგორის განძი,
სასაფეთქლეები, ძვ.წ. IV ს.**

მისი ხელმძღვანელობით 1982 წელს, მაშინდელ ლენინგორში, გაიხსნა მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი, რომელიც 1985 წელს გადავიდა ქსნის ერისთავების სასახლეში. 1989 წლიდან გადაკეთდა ისტორიის, არქეოლოგიისა და არქიტექტურის მუზეუმ-ნაკრძალად.

ვლადიმერ (გალო) ღუნაშვილი

ისტ. მეცნიერებათა დოქტორი

ვალო ღუნაშვილმა ქსნის საერისთავოს და მთლიანად საქართველოს ისტორიის შესწავლას თოთხმეტი სამეცნიერო ნაშრომი და რამდენიმე მონოგრაფია მიუძღვნა: ნარკვევები ქსნის ხეობის წარსულიდან I; პუბლიკაციები (1997 წ.); ნარკვევები ქსნის ხეობის წარსულიდან II (2001 წ.); ქსნის საერისთავოს პოლიტიკური ისტორია (2005 წ.) და მეორე გამოცემა (2007 წ.); ვახტანგ გორგასალი, პოლიტიკური ორიენტაცია და სეპარატიზმი (2013 წ.). წარმატებით მუშაობს ქართლის (იბერიის) სახელმწიფოებრივ გაერთიანებასა და პოლიტიკური ორიენტაციის საკითხებზე.